

SVIESA

NO. 4

SPALIS - LAPKRITIS - GRUODIS

1973 M.

Tarybų Lietuvos laureato Vytauto Jurkūno lino raižinys
Demonstracija už taiką.

ŠVIESA

The *Light*

Prenumeratos kaina: metams \$1.00

Pavienis numeris 25c.

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leldžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park, N. Y. 11417

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

Redaktorius Antanas Bimba

No. 4 Spalis - Lapkritis - Gruodis (October - November - December) 1973 XXXVII

TURINYS

Pasaulinio taikingųjų jėgų Kongreso atsišaukimas	3
Lietuvių tauta pati pasirinko socializmo kelią. V. Lazutka	5
Tikras ir tariamas humanizmas. Antanas Balsys	7
Draugystė. Jadvyga Gabriūnaitė. Poezija	9
Melžėja. A. Liepsnonis	10
Ilgesys. K. Žakavičienė. Poezija	11
Laimės negana. P. Stunžėnas. Poezija	11
Po daugelio metų. P. Stunžėnas. Poezija	11
Ką nutyli Žydai Sionistai - Nacionalistai. L. Ž.	12
Buchenaldo choristai. Juozas Nekrošius. Poezija	14
Šventoji pražydo kaip alyvų keras. M. Mirskis.	15
Rašau apie karą. Bronius Mackevičius. Poezija	17
121 metai nuo gimimo Mikalojaus Katkaus. A. Gučiūnietis.	18
Našta. Petras Keidošius. Poezija	21
Ką turi žinoti protinio darbo darbininkas? Prof. dr. Česlovas Vikšraitis.	22
Amerikos lietuvių žodynininkas. Jonas Petronis.	24
Troškimas gyventi. V. Jocaitis. Poezija	25
Siūbuojantys tiltai. Danas Kairys. Poezija	25
Atkaklusis prietarų sklaidytojas. Jonas Sakalauskas.	26
Rugpiūčio danguje. E. Mikulėnaitė. Novelė	29
“Padariau, kiek pajėgiau. . .”. Loreta Vikulovaitė.	31
Lopšinė paparčiui. Pranas Raščius. Poezija	32

KAD ŠIS PASAULIS VISIEMS BŪTŲ TAIKUS, LAISVAS IR ŠVIESUS

Pasaulinio taikingųjų jėgų Kongreso atsišaukimas

Mes, Pasaulinio taikingųjų jėgų kongreso dalyviai, susirinkę Maskvoje, kreipiamės į visus Žemės žmones, ragindami suvienyti pastangas, kad būtų užtikrinta teisinga ir tvirta taika visame pasaulyje!

Mūsų kreipimasis - tai mąstymų ir diskusijų dėl kelių į tvirtą taiką vaisius. Daugeliu klausimų mūsų pažiūros į gyvenimą nėra vienodos. Tačiau visi mes sutariame svarbiausiu klausimu - būtina pašalinti karą iš žmonių visuomenės gyvenimo, užtikrinti kiekvienai tautai teisę savarankiškai pasirinkti kelią ir priversti didžiuosius mokslo ir technikos laimėjimus tarnauti socialinei pažangai.

Pastaruoju metu taikos jėgų laimėjimo dėka ėmė gerėti tarptautinis politinis klimatas. Brangiai kainuojantis ir varginantis "šaltasis karas" pradeda trauktis į praeitį. Dabar atsirado reali viltis, kad dabartinė ir ateinančios kartos gali būti išvaduotos iš branduolinės katastrofos košmaro. Priešiškumas ir konfrontacija tarptautiniuose santykiuose palaipsniui užleidžia vietą taikiam savitarpiskai naudingam bendradarbiavimui ir didesniai pasitikėjimui tarp valstybių.

Padaryta jau daug. Bet padaryta toli gražu ne viskas. Pasulyje dar tebėra rajonų, kur įtempimas toks pat didelis, kaip ir anksčiau, kur dar nelikviduoti agresijos židiniai, kelią pavojų visai žmonijai. Tuo metu, kai dedami pagrindai skirtingų socialinių sistemų valstybių taikus sambūvio santykiams, vis dar nesudėjo ginklų tie, kurie stengiasi sugriauti tai, kas sukurta, ir grąžinti pasaulį į "šaltojo karo" laikus. Ginklavimosi varžybos nesustabdytos. Branduolinės bombos nesunaikintos. Daugelio šalių kariniai biudžetai ir toliau didėja. Kariniai blokai nepaleisti.

Imperializmo, agresijos ir reakcijos jėgos vis dar tebelaiko paskutinius kolonializmo atramos punktus. Jos organizuoja fašistinius pučus. Jos sėja vaidų ir nesantaikos tarp tautų sėklą. Kol lieka nors pėda žemės, kur liejamas kraujas ir vykdomos agresijos, kol nors vienai tautai atsakoma teisė pačiai spręsti savo likimą ir kol egzistuoja fašistiniai bei rasistiniai režimai, slopiną demokratinę liaudies valią, žmonijos sąžinė negali būti rami, taikos rūmas neturės patikimo pamato.

Pasaulio tautos nebeturi taikstytis su tuo, kad žymi Žemės išteklių dalis eikvojama ruošimuisi karui. Jos neturi taikstytis su nuolatine karinio sunaikinimo grėsme. Karas nėra neišvengiamas. Tačiau taikai kils grėsmė, jeigu mes nesugebėsime pašalinti neteisėtumo, kai 40 procentų Žemės gyventojų pasmerkti gyventi pusbadžiu ir ekonomikos degradavimo sąlygomis. Karinės išlaidos visame pasaulyje pustrėčio karto viršija išlaidas sveikatos apsaugai ir pusantrą karto - švietimui.

Rasinė diskriminacija, kolonializmas ir neokolonializmas nusmukdo žmones plačiuose Afrikos rajonuose ir kitose pasaulio dalyse iki vergų padėties. Demokratiškai išrinktos vyriausybės nuverčiamos arba šantažuojamos; multinacionalinės korporacijos kelia grėsmę ekonominei silpnų valstybių nepriklausomybei ir trukdo joms vystytis.

Daugelyje šalių ignoruojamos žmogaus teisės; žmonės neturi politinių, pilietinių, ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių; nors lygi moterų padėtis žodžiais pripažįstama, jos dažnai neturi realios galimybės būti lygiateisės su vyrais; darbininkų teisės neretai įs-

tatymu nepakankamai ginamos. Būtina sukurti efektyvų mechanizmą, kad būtų geriau ginamos žmogaus teisės tarptautiniu mastu, ir stengtis, kad būtų ratifikuoti ir įgyvendinti paktai dėl žmogaus teisių.

Pastaraisiais metais ir net paskutinėmis savaitėmis buvo įvykdyti sunkūs nusikaltimai žmonijai, kurie sunkia našta slegia žmonijos sąžinę. Buvo įvykdyti agresijos aktai ir siaubingi kruvini susidorojimai, jie tebevyksta ir iki šiol. Genocidas, ekocidas, kalinių kankinimai ir naudojimas tokių ginklų, kaip napalmas, užmaskuotos minos, be atodairos naikinančios visus ir kiekvieną, deja, tapo įprastiniais dalykais kai kuriuose pasaulio rajonuose. Kiekvienas pakankamai gerai žino pasibaisėtinus šito pavyzdžius. Mes neturime leisti, kad šie nusikaltimai taptų įprastiniais reiškiniais, kad atbuktų šių aktų sukeliamas siaubo ir pasipiktinimo jausmas. Nusikaltimai žmonijai turi būti tiksliai nustatyti ir pasmerkti.

Pasaulinis taikingųjų jėgų kongresas - tai paprastų pasaulio žmonių reagavimas į esamą grėsmę ir neteisingumą. Jis ragina dėti naujas pastangas, kad žmonijos žinios, darbas ir turtai tarnautų žmonių gerovei, o ne griovimui ir žmogaus pavergimui.

Tautos reikalauja:

- priimti ir įgyvendinti taikaus sambūvio principus, pagrįstus tarptautiniu saugumu ir savitarpiškai naudingu šalių bendradarbiavimu visose srityse, visų valstybių teritorinio vientisumo, nacionalinės nepriklausomybės, suverenumo ir lygiateisiškumo gerbimu, nesiikišimu į vidaus reikalus ir atsisakymu grasinti jėga arba ją naudoti;
- likviduoti visų pasireiškimų rasizmą, kolonializmą ir neokolonializmą;
- įgyvendinti visuotinį ir visišką nusiginklavimą; likviduoti visas karines bazines ir išvesti užsienio kariuomenę; likviduoti visas karines sąjungas;
- priimti tarptautinę konvenciją, draudžiančią naudoti branduolinį ginklą, jį gaminti, bandyti ir kaupti;
- nutraukti visų formų agresiją ir užkirsti kelią bet kuriems mėginimams įsigyti jėga kitų valstybių teritorijas;
- panaudoti išteklius, kurie dabar skiriami karotiksams, skurdui, neraštingumui ir ligoms likviduoti, švietimui, sveikatos apsaugai ir socialiniam aprūpinimui gerinti;
- pašalinti neteisingumą, efektyviau ginti žmogaus teises;
- užtikrinti visoms tautoms teises valdyti ir tvarkyti savo nacionalinius išteklius ir vykdyti socialinius bei ekonominius pertvarkymus savo nuožiūra;
- vykdyti SNO nutarimus kaip būtiną sąlygą taikai, saugumui ir teisingumui užtikrinti.

Šie reikalavimai atitinka SNO Įstatų principus, Bandungo konferencijos, neprisijungusių valstybių konferencijų principus, taip pat principus, paskelbtus įvairiuose neseniai sudarytuose susitarimuose ir deklaracijose dėl taikos išsaugojimo, kuriuos pasirašė skirtingų socialinių sistemų valstybių vadovai.

Siais tikslais nacionalinės ir tarptautinės organizacijos turi koordinuoti savo pastangas, mobilizuojant pasaulio visuomenę kaip efektyvų taikos įrankį. Tam pasiekti būtina reikiamai orientuoti politiką švietimo srityje.

Mes raginame visą tarptautinę bendriją atsisakyti "šaltojo karo" laikų pažiūrų ir, kalbant Suvienytųjų Tautų Organizacijos Įstatų žodžiais, "būti pakantiems ir gyventi drauge, taikiai vienas su kitu, kaip geri kaimynai". Mes pasiryžę apsaugoti mūsų ir būsimąsias kartas nuo karo prakeikimo ir mes vėl patvirtiname savo tikėjimą žmogaus teisėmis ir visuotine pažanga. Tik šiuo pagrindu ir gali būti bendromis visų žmonių pastangomis sukurtas taikos rūmas.

Mes kreipiamės į visus, kam brangi taika: protas ir pasitikėjimas turi įsigalėti Žemėje. Jie gali įsigalėti. Tai priklauso nuo kiekvieno iš mūsų.

(Kongresas įvyko Maskvoje 1973 m. spalio 25-31 dienomis. Jame dalyvavo taikingųjų jėgų atstovai iš 141 šalies).

PATYS TEIGIA, PATYS NEIGIA

Lietuviu tauta pati pasirinko socializmo kelia

V. LAZUTKA

Svetur atsidūrę buržuaziniai nacionalistai savo spaudoje dažnai grįžta prie 1939-1940 metų įvykių Lietuvoje. Jie ypač siekia įrodyti, jog 1940 metų įvykiai Lietuvoje neturėję socialistinės revoliucijos pobūdžio, nes Lietuva buvo žemės ūkio kraštas, kuris dar, girdi, neturėjęs pramonės proletariato.

Nesunku matyti, kad šis "argumentas" išlaužtas iš piršto. Juk Lietuva tada buvo kapitalistinė šalis. Joje buvo susiformavusi darbininkų klasė. Paskutiniaisiais buržuazinės santvarkos metais darbininkai sudarė 34,5 procento visų savaveiksmių gyventojų. Jų gretose buvo 63,200 pramonės, statybos darbininkų ir amatininkų, 17,900 transporto ir ryšių darbininkų, 14 tūkstančių prekybos ir 263 tūkstančiai žemės ūkio darbininkų, 6,200 darbininkų aptarnavo valstybinio, administracinio aparato, kultūros, švietimo bei sveikatos apsaugos sritis. Be to, buvo 54,600 tarnaičių bei padienių darbininkų. Proletariatui taip pat priklausė apie 70 tūkstančių bedarbių, kurių tik dalis oficialiai buvo įregistruota darbo biržose.

Tiesa, pagrindinę gyventojų dalį buržuazinėje Lietuvoje sudarė valstiečiai, tačiau, kaip yra pažymėjęs V. Leninas, į socialistinės revoliucijos kelią gali stoti ir šalys, kurių gyventojų dauguma valstiečiai, esant proletariato hegemonijai socialinio vadavimosi judėjime. Svarbiausia, kad tose šalyse susidarytų revoliucinė situacija. Būtinumą revoliucinės situacijos, peraugančios į bendrą nacionalinę krizę, V. Leninas laikė pagrindiniu revoliucijos dėsniu.

Kokie yra pagrindiniai revoliucinės situacijos požymiai?

Pirma, būtina "viršūnių krizė", t. y., kai viešpataujančios klasės nebegali išlaikyti nepakeistu pavidalu savo viešpatavimo,

Antra, turi daugiau negu įprastai padidėti

englamųjų klasių skurdas ir paaštrėti antagonizmas tarp viešpataujančios klasės ir englamųjų masių.

Trečia, turi būti žymiai pakilęs politinis masių aktyvumas.

1939-1940 metais visus šiuos požymius matėme Lietuvoje, taigi čia buvo susidariusi revoliucinė situacija. Tai iš esmės jau seniai pripažįsta ir patys lietuvių emigracijos atstovai. Kalbėdami apie "viršūnių krizę", "Aidai" (Nr. 6, 1966) Smetonos režimą pavadino "nuo tautos atitrūkusiu režimu". Buržuazinės emigracijos atstovas Vincas Trumpa "Metmenyse" pabrėžia, kad Smetonos režimas niekad neatstovavo tautai. Jis rašo: "Smetonos pastangos suvienyti ir sukonsoliduoti tautą, davė visiškai priešingus rezultatus. Tauta ir jos vadovybė, tur būt, niekad nebuvo taip susikaldžiusi ir pasimetusi, kaip 1939 metų krizei atėjus. Vienybės nebuvo net ir ministrų kabinete, ir kariuomenės vadovybėje. . . O pati tauta, į kurios vienybės jausmus buvo apeliuojama ištisus trylika metų, buvo taip pat suskilusi, kad (net baisu pasakyti) ne vienas galvojo, kažin kas baisyau - ar svetimoji okupacija, ar tolimesnė iki kaulų smegenų nusibodusi diktatūra". Teisingi žodžiai! Fašistinis režimas jau visiškai buvo atidengęs savo antinacionalinį ir antipatriotinį veidą; tai matė ir dalis pačių buržuazijos atstovų. Kai 1938 metais Lenkijos ultimatumas Lietuvai sujūdino visą Lietuvos visuomenę, anksčiau buvę žymiais valstybiniais veikėjais K. Grinius, A. Stulginskis, A. Tumėnas, M. Sleževičius, L. Bistras, P. Karvelis, M. Krupavičius, P. Leonas, St. Kairys ir A. Purėnas paskelbė kreipimąsi "Tautai ir vyriausybei", pareikalaudami, kad tautininkų vyriausybė atsistatydintų ir kad nauja vyriausybė

sybė būtų sudaryta koaliciniais pagrindais. Tuo šie buržuaziniai veikėjai patys viešai paskelbė, kad tautininkų vyriausybė yra antipatriotinė. Šis kreipimasis rodo, kad prieštaravimai buržuazijos klasėje buvo pasiekę aukščiausią laipsnį. Kartu jis rodo ne tik kilusią "viršūnių krizę", bet ir nepaprastai paaštrėjusį socialinį antagonizmą tarp viešpataujančios klasės ir engiamųjų masių. Tuk krašte siautė masinis nedarbas, valstiečių skurdas, vis didėjo darbininkų klasės vargai. 1940 metais Lietuvoje buvo įregistruota 76,452 bedarbiai mieste, o paslėpta bedarbių armija kaime siekė 250 tūkstančių žmonių.

Žmonės buvo baisiai nepatenkinti tokia padėtimi, ieškojo išeities. Padidėjo politinis gyventojų aktyvumas, suintensyvėjo proletariato kova prieš buržuazijos viešpatavimą, prieš fašistinį Smetonos režimą. Daugelio darbo žmonių akys krypo į Tarybų Sąjungą. Esant hitlerinės agresijos pavojui, net ir dalis buržuazijos žiūrėjo į Tarybų Sąjungą, kaip į mažų tautų gynėją. JAV gyvenantis filosofas egzistencialistas Juozas Girnius liudija, kad "ne vienas iš aiškių antikomunistų nelemties atveju linko "rinktis" rusus, o ne vokiečius".^{x)}

Visuotinės krizės buvimą Lietuvoje paliudijo ir gyvenantis Amerikoje istorikas Vincas Trumpa, rašydamas, kad ". . .net ir gausiuose katalikų sluoksniuose buvo tokių, kurie su tam tikra viltimi žiūrėjo į socialinės revoliucijos rytojų".

Tokiomis aplinkybėmis sprongimas negalėjo neišvengti. Ir jis įvyko socialistinės revoliucijos forma. LKP vadovaujamos anti-fašistinės jėgos, turėdamos patikimą internacionalinę atramą - Tarybų Sąjungą, likvidavo ne tik fašistinį režimą, bet ir pačią buržuazinę santvarką ir sukūrė naują visuomeninę santvarką tarybinio valstybingumo pagrindu.

Liaudies seimas, išrinktas tikrosios de-

x) Beje, buvusio A. Smetonos adjutanto V. Šliogerio atsiminimuose rašoma, jog ir pats diktatorius galvojęs, kad "geresnė išeitis būtų atsidurti rusų, o ne lenkų ar vokiečių valdžioje" (169 psl.) - Red. past.

mokratijos sąlygomis, vykdydamas darbo žmonių valią, paskelbė Tarybų valdžią ir vieningai nubalsavo: Lietuva įstoja į Tarybų Sąjungą.

Vadindami šį aktą "priverstine inkorporacija", buržuaziniai nacionalistai teigia, kad jos tikslas - rusifikuoti lietuvių tautą. "Rusifikacijos" mitą propaguoja visi buržuaziniai nacionalistai užsienyje, nors dalis jų supranta, kad asimiliacijos politika prieštarauja marksizmo-leninizmo dvasiai. Pavyzdžiui, Tautrimas rašo, kad "rusifikacijos reiškiniai nesuderinami nei su Lenino nacionaline politika, nei su Markso internacionalizmu".

Antikomunistų išgalvotą "rusifikacijos" mitą akivaizdžiai griauna visas mūsų gyvenimas. Užtenka pažvelgti, kaip sparčiai kyla lietuvių tautos kultūra, auga nacionalinės inteligentijos gretos, koku neregėtu mastu vystosi lietuvių mokslas, menas, literatūra.

Rusų tautos ir kitų broliškų tarybinių tautų didvyriškumas Didžiajame Tėvynės kare, lemiamose grumtynėse su hitleriniais grobikais išgelbėjo lietuvių tautą nuo visiškos pražūties. Lietuvių tauta, Tarybų Sąjungos tautų padedama, sustiprino ir išvystė hitlerininkų ir buržuazinių nacionalistų sutryptą savo valstybingumą, galutinai sujungė tarybinėje respublikoje visas savo žemes - su Vilniumi ir Klaipėda, kuriuos buvo užgrobę imperialistiniai kaimynai.

Visa tai griaute griauna antikomunistinius buržuazinių nacionalistų mitus, jų mėginimus paneigti revoliucinį 1940 metų įvykių pobūdį.

Amerikiečių astronomų nuomone, Saturno žiedai sudaryti ne iš dujų, ledo arba dulkių, bet ir kietų objektų, kurių skersmuo yra daugiau kaip metras. Jie įspėja, kad kosminių aparatų skridimai planetos žieduose arba netoli jų yra labai pavojingi. 1977 m. JAV planuojama paleisti "Marinerio" tipo kosminį aparatą Jupiterio ir Saturno planetoms tyrinėti.

PASAULĖŽIŪROS KLAUSIMAS

TIKRAS IR TARIAMAS HUMANIZMAS

Antanas BALSYS

Istorijos Mokslų Kandidatas

“Jei aš kalbėčiau žmonių ir angelų kalbomis, bet neturėčiau meilės, aš būčiau kaip žvangantis varis ir skambantis kimbalas. . . Jei išdalyčiau visą savo lobį be turčiams valgydinti ir jei išduočiau savo kūną sudeginti, bet neturėčiau meilės, nieko man nepadėtų” (Kor. 13, 1-3).

Katalikiškieji teologai sako, jog šie bibliiniai Povilo žodžiai išreiškė svarbiausius krikščioniškojo humanizmo principus. JAV leidžiamo pranciškonų žurnalo bendradarbis Andrius Baltinis ne per seniausiai įrodinėjo, kad krikščioniškoji kultūra, tęsdama apaštalo Povilo tradicijas, “moko mylėti individualųjį žmogų, jo sielą”. Šios krikščioniškosios meilės principai, anot Baltinio, labiausiai atsiskleidžia JAV gyvenimo būde, kuris pagrįstas “krikščioniškąja Vakarų kultūra”. Iš šios “krikščioniškosios kultūros” “kilusį amerikiečių pažiūrą teigia, kad pats žmogus vis dėlto yra aukščiausioji vertybė, ir aukšto gyvenimo standarto siekimas išreiškia tik troškimą suteikti daugiau pasitenkinimo ir džiaugsmo atskiram žmogui”.

Na, o tose šalyse, kuriose kuriamas marksistinis komunizmas, A. Baltinio akimis žiūrint, individualus asmuo nereikšmingas, jo laime niekas nesirūpina, siekimas geriau gyventi neigiamas.

Nors katalikiškojo lietuvių emigrantų žurnalo bendradarbis išsijuosęs baltina kapitalizmą, priskirdamas jam visas krikščioniškąsias dorybes, tačiau kapitalistiniai visuomeniniai santykiai ugdo individualizmą, egoizmą ir tuo pačiu skurdina asmenybę. Kritiškai vertindamas humaniškąsias kapitalistinės visuomenės galimybes, prancūzų kairiosios katalikybės atstovas filosofas E. Munie (E. Mounier) savo knygo-

je “Personalizmas” rašė, jog dabartinė Vakarų civilizacija išugdė žmogų individualistą, atitrūkusi nuo bendruomenės, reiškiantį pirmiausia nepasitikėjimą kitų žmogumi, pabrėžianti apskaičiavimą, naudą. Valstybinės institucijos yra tam, kad apsaugotų šį egoizmą arba geriausią jo rezultatą - pelną. Tokia civilizacija, E. Munie nuomone, yra pati skurdžiausia istorijoje.

Pažymėdamas vis labiau klestintį individualizmą, Kornelio universiteto (JAV) profesorius A. Hekeris (A. Hacker) dabartinę JAV visuomenę vadina palaidu individų rinkiniu. Knygoje “Amerikos eros galas” jis rašo, jog JAV visuomenė - tai 200 milijonų “ego”. “Anksčiau buvusi nacija virto paprastu savimi besirūpinančiu individų rinkiniu. Vyrai ir moterys, kurie seniau buvo piliečiai, dabar tėra gyventojai tam tikro apibrėžto žemės ploto, kuriame atsitiktinai gimė”.

Gyvenimas kasdien vis labiau patvirtina, kad kapitalistinis gamybos būdas, pagrįstas private gamybos priemonių nuosavybe, žmonių išnaudojimu, negali sudaryti prielaidų nei visuotinei meilei, nei lygybei, nei asmenybei klestėti. Taigi kokia gali būti kalba apie rūpinimąsi “aukščiausia vertybe - žmogumi” kapitalistinėje santvarkoje, kur saujelė kapitalistų išnaudoja daugumą darbo žmonių, kur turtinguosius visuomenės narius ir varginguosius sluoksnius skiria klasinės nelygybės bedugnė. JAV Kembridžo instituto ekonomistai savo tyrimuose pažymi, jog Amerikos visuomenėje nuolat gilėja praraja tarp turto ir skurdo. Jie pateikia faktus apie pajamų pasiskirstymą tarp “lygių” JAV piliečių. Pavyzdžiui, vienas penktadalis turtingiausių

šeimų valdo 77 procentus viso asmeninio turto. Tai tris kartus daugiau, negulikusių 80 procentų šeimų turtas. Vieno procento viršūnių faktinis turtas per paskutinį dešimtmetį sudaro 20-30 procentų visų JAV gyventojų turto. Kapitalistai ir monopolijos nežada vykdyti bibliinių Povilopriesakų iš meilės "atiduoti visą savo lobį beturčiams valgydinti".

Liberalus Kolumbijos universiteto profesorius Herbertas Gensas mano, jog ekonominė nelygybė JAV yra svarbiausia socialinio nestabilumo priežastis, gimdanti nuskaldamumą, tokią socialinę patologiją, kaip alkoholizmas, narkomanija, psichiniai susirgimai.

Didžiausi mūsų laikų nusikaltimai žmonijai, humanizmui susiję su imperializmu. Istorija nežinojo tokio barbarizmo, kurį JAV daug metų vykdė Vietname, kitose Indokinijos šalyse.

Visuomenėje, kurioje vyrauja klasinis antagonizmas ir rasizmas, slopinama pažangi mintis, o asmenybė paversta kapitalinės mašinos beveidžiu sraigteliu, humanizmo principai negali būti įgyvendinti.

"Visur matosi idealų ir nuoširdaus žmogaus pasitikėjimo išdavimas. Gražūs, įspūdingi žodžiai apie Vakarų - ypač Amerikos - demokratiją ir individo respektavimą ataidį melu, kai visas gyvenimas akivaizdžiai pūva", - rašo vienas liberalios pakraipos lietuvių emigrantas. Nepasitikėdami kapitalizmu, vis daugiau žmonių ieško kitokių visuomenės pažangos kelių. Ne visi, kurie nepatenkinti kapitalizmu, jau yra ideologiškai ir psichologiškai pasiruošę pasirinkti mokslinio komunizmo kelią. Bet anksčiau ar vėliau gyvenimas juos į šį kelią atves.

Aštrios kovos tarp buržuazinių ir komunistinių idėjų bei idealų akivaizdoje katalikiškieji ideologai labai atkakliai perša savo visuomeninės santvarkos idealą. Jie pateikia šį idealą kaip trečiąjį kelią, kuriuo eidami, darbo žmonės įveiks kapitalizmo ir socializmo blogąsias puses ir sukursią humanišką tvarką, pagrįstą krikščioniškosios žmogaus meilės principais. Šios ka-

talikiškos socialinės doktrinos ašis - klasių bendradarbiavimas privačios gamybos priemonių nuosavybės bazėje. Katalikų socialinė doktrina smerkia revoliucinius darbininkų klasės veiksmus, stato ideologinę užkardą žmonijos kelyje į tikrąją pažangą. Savo doktrinos propagandai Vatikanas skiria daug dėmesio, aiškindamas, jog tai rūpinimasis darbo žmonių interesais. Kazimiero popiežiškosios kolegijos Vatikane rektorius rašo, jog po II Vatikano susirinkimo bažnyčia labiau rūpinasi darbininkais. Ji "pradėjo daugiau domėtis socialiniais klausimais ir daugiau pasiaukoti vargstančioms minioms, būti kiek galima arčiau žmonių. Visa tai ne dėl to, kad pataikautų komunistams. . . bet veikia, kad atimtų komunizmui pagrindines propagandos priemones ir taip jo įtaką neutralizuotų". Bažnyčia, anot rektoriaus, skelbia visų lygumą ir reikalauja visiems teisingumo.

Tačiau, kad teisingai suprastume, apie kokią lygumą kalbama, pažiūrėkime, kaip ši lygybė aiškinama popiežių enciklikose. "Pagal Evangelijos mokslą, - skelbė popiežius Leonas XIII, - žmonių lygybė yra ta, jog visi, gavę tą pačią prigimtį, į tą pačią dievo vaikų garbę pašaukti, visi vieno ir to paties tikslo siekdami, bus teisiami pagal tą patį įstatymą ir pagal savo nuopelnus gaus bausmę ar atpildą. Tačiau teisės ir valdžios nelygybė eina iš pačios prigimties autoriteto, nuo kurio gauna vardą kiekviena tėvystė danguje ir žemėje". Bažnyčios mokymas teigia, jog negali būti valstybėje pilnos visų lygybės, nes tai reikėtų kovą su pačios prigimties reikalavimais. "Kas viską sutvėrė ir valdo, tas savo rūpestingai išmintimi sutvarkė, kad žemesnieji su pagalba viduriniųjų, vidurinieji su pagalba aukščiausiųjų pasiektų savo tikslą".

Oficialūs bažnyčios dokumentai gina privatinę gamybos priemonių nuosavybę, kuri yra klasinės nelygybės, darbininkų išnaudojimo pagrindas.

Darbininkams bažnyčia primena, jog "neturtas nėra dievo akyse pažeminimas ir kad nereikia to gėdintis".

Tikrai humanistiniai idealai įgyvendina-

mi ne pasakėlėmis apie visuotinę meilę ir labdarybę, bet revoliuciniais darbininkų klasės ir jos sąjungininkų veiksmais, vykdamant humaniškiausią istorinę misiją - visapusiškai išlaisvinti žmogų. Būdus šiai misijai įgyvendinti nužymėjo marksizmo-leninizmo teoriją.

Milžiniškas darbas, kurį nuveikė Marksas, Engelsas, Leninas, tyrinėdami ekonominį, socialinį, ideologinį žmonijos gyvenimą, tarnauja vieninteliui tikslui - išvaduoti žmogų iš aklų gamtos ir visuomenės jėgų, padaryti jį tikrovės šeimininku, laiminga, tobula, tauria asmenybe, mokančia kurti žmogaus vertą gyvenimą.

Marksizmas-leninizmas suformulavo darbininkų revoliucinės kovos tikslus, pateikė mokliškai pagrįstą naujos visuomenės idealą, išreiškiantį darbo žmonių siekimus.

Mokslinio komunizmo idėjos pasaulyje plito, kovodamos prieš buržuazinę ideologiją, prieš oportunistą ir revizionizmą, prieš katalikiškąjį antikomunizmą, trumpai tariant, prieš visą, kas trukdė išvaduoti darbo žmones iš ekonominės ir dvasinės priespaudos. Marksizmas-leninizmas suformulavo mokliškai pagrįstą visuomenės pertvarkymo ir naujo žmogaus ugdymo programą. Ji išreiškė darbininkų klasės ir visų pažangiųjų visuomenės jėgų interesus ir tapo jų revoliucinės kovos vėliava.

Sukūrę socializmą ir kurdami komunizmą, tarybiniai žmonės sudarė tokias sąlygas, kurios ne tik labai išplečia galimybes individams visapusiškai tobulėti, bet ir ugdo poreikį, skatinantį žmones tobulinti savo dvasines ir fizines savybes, ugdyti gabumus. Šis poreikis didėja, vystantis socializmo gamybinėms jėgoms, tobulėjant gamybiniam bei visiems socialiniams santykiams, mokliškai sprendžiant gyvenime iškylančius prieštaravimus.

JADVYGA GABRIŪNAITĖ

DRAUGYSTĖ

Tu nevadink žvaigžde draugystės,
Ji mirga,

dega

ir užges.

Žvaigždė padangėmis nuklysta,
O žemėj šviesą saugom mes.

Draugystė —

tai žiedai mažyčiai

Kuplioj šakelėj obelies.

Tai kas, kad obelys nužydi —

Jų vaisių šalnos

nepalies.

Pro pušų miegūstą rimtį
Baltas sniego sapnas krinta.
Suledėję medžių mintys,
Glūdi mįslės neįmintos.
Nieko negaliu atminti,
Nė vardais naujais vadinti.
Baltas kelias neįpramintas,
Žalios skolos negražintos...

— — — — —
Žemė vėlei ruošias gimti.

A. LIEPSNONIS

MELŽĖJA

IŠ KNYGOS "PŪGA DAINUOJA"

Dangus verkė dideliais lašais. O saulė nė nemanė nuo jo skruostų šluostyti ašarų - ji slėpėsi už storos debesų skaros. Tik kolūkio klube švytėte švyti. Ir ne tik nuo žėrinčių baltumu sienų. Na ir nuo valstiečių žvilgsnių. O bibliotekininkei tiesiog devynios vasaros. Tiek susitelkė skaitytojų! Ir ne bet kokių! Pakvipę dobilais, šienų, rugiagėlėmis. O merginos - rūtomis bei mėtomis. Bibliotekininkė, panašiomis į kviečių varpą kasomis, šyp- telėjo:

- Gerai, kad lyja! Aptarsime romaną.

Pirmoji prabilo melžėja. Žemo ūgio. Veidas strazdanotas. Bet gražus. Apsirišusi skarele. Ji tartum deglą pakėlė knygą:

- Tai saulė. . . Tiesiog nuo galvos ligi kojų apibėrė mane spinduliais. Nors parašyta labai žemiškais, beveik iš juod- žemio iškastais sakiniais.

Melžėja su dideliu jausmingumu, su didele patetika šnekėjo apie romano pagrindinį herojų - kolūkietę. Oratorė teigė: "Ji žavi išoriniu grožiu. Apsirengimu, judrumu. Bet dar daugiau mintimi, galvosena, dorumu. O gal autorius ją sulyri- no? Gal per aukštai atplėšė nuo žemės? Ne! Tokia ji gyvenime. O gal net poetiš- kesnė!

Kur autorius ją sutiko? Mūsų visuo- menės gėlyne. Melžėja šnekėjo jausmin- gai. Ir atrodė: ji deklamuoja lyrinį eilė- raštį ar atkuria lakštingalos giesmę. . . Zigmąs Jauneika sėdėjo netoli oratorės. Jis su ja dažnai susitikdavo. Tačiau pa- sišnekėdavo prabėgomis. Dabar jis paju- to: šioji paprasta, darbšti, drovi, tyli moteris - žvaigždė. Bet ne iš dangaus nusileidusi, o iš žemės pakilusi. Lyg aras kylanti į mėlyną, vaiskų dangų. . .

Melžėja atvertė puslapį su įkišta gėle. Perskaitė lyrinį epizodą. Atvertė kitą:

- Žavu kaip žydinčioje pievoje.

Skaitė melžėja švytėdama. Rodos, pa- jaunėjo. Jos lūpose sakiniai skambėjo lyg muzika. Šį reginį Zigmąs Jauneika gerai prisiminė. Dabar šios eilutės žėrėjo, raibuliavo dar ryškesne vaivorykste. Net jis pusbalsiu ištarė:

- Tokį autoriaus meistriškumą pagirtų ir genijus.

Melžėjai lyriškumu, jausmingumu nenu- sileido ir kiti kalbėtojai. Ir visi pynė laurų vainiką rašytojui.

Zigmąs Jauneika labai norėjo pirmasis prabilti. Bet jis žinojo savo silpnybę: polinkį į patosą. Gal kas juo pasektų. . . Ne, jis to nenorėjo. Tegu visų pirma valstiečiai paberia grūdus, širdyje iš- daigintus. O tie bėrė tokiais mostais ir į tokią purią žemę, kad, rodos, čia pat su- bangavo, sužaliavo laukai. Pagaliau jis prabilo. Jam atrodė, kad jis šneka ne ra- šytojo, o jo talento garbintojų įkvėptas. Pradėjo keistoką lyriką:

- Kas rašė šią knygą? Ją rašė žemė. Ją rašė saulė. Ją rašė gėlė. Ją rašė lakštingala. Gal todėl jos puslapiai tokie artimi ir suprantami sodiečiams.

Itin Zigmąs Jauneika grožėjosi rašytojo patetišku stiliumi, minties lakumu. Tai jo paties kibirkštys. Tai jo paties polė- kiai. Jeigu jis būtų menininkas, jis irgi maždaug taip rašytų. Pagaliau jis pridū- rė: kol fašistai jo neigrūdo į kalėjimą, jis nė nežinojo, kas yra patosas. Už gro- tų pamėgo. Pamėgo patetinius literatus. Pagaliau ir pats užsikrėtė tokiu emoci- ngumu. Ir jam buvo lengviau leisti niūrias dienas. Rodos, saulėta nuotaika lyg ledą tirpdė grandines. O jei į kalėjimą įmes-

P. Stunžėnas

tų akmenį - jis verkte verktų. O Zigmas Jauneika neretai nusijuokdavo. Ir vis taip, kad, rodos, lyg kepurė nukristų stogas. Tiesa, tokiu atveju kvatojosi visos kameros vyrai - ažuolai.

Į kumščio didumo langutį niekad nepažvelgdavo saulė. Per ilgus metus Zigmas nė karto neišgirdo lakštingalos suokimo. Bet vis dėlto gyvo pasaulio jis neužmiršo. Kas kalinį su juo susiedavo? Proletarinio korifėjaus poetiškais vaizdais sukurtas romanas. Kai atversdavo tokį puslapį, jam atrodė: čia pat, tarp mūrų ir grotų, šlama medžiai, marguoja žiedai. Teka upė. Žiba rasos. Snara varpos. Čiulba paukščiai. . .

Jam, kaliniui, knyga - kūjis. Juo daužte daužė grandines, amžinai drėgnas sienas. . .

Zigmas Jauneika lyg paukštis žvilgsniu apskriejo salę. Šviesiai šyptelėjo:

- Pritariu melžėjai! Šis romanas padeda sodą sodinti. Va kaskime jam lysves. Ir jis žydėte žydės kaip merginų darželis. Stiebsis į saulę. . .

Ilgesys

Išsiilgai Šventosios pakrančių
Su purienų auksiniais žiedais,
Beržynėlių, žaliųjų pašlaičių,
Bradamos baltažiedžių ievų.

Išsiilgai merginų darželių
Su rūtom ir bijūnų žiedais,
Su razetom, gvazdikais, lelijom
Ir rožių žiedais raudonais.

Išsiilgai ir tėviškės lauko,
Kur javus tu pati brandinai,
Dobilai raudonieji žydėjo,
Kai palikusi jį išvykai.

Kai sygryši į tėviškę mielą,
Oi, kiek džiaugsmo tavyje įvyks,
Ilgesys, širdies skausmas ir žaizdos
Tėviškėlėn parvykus pranyks.

K. ŽAKAVIČIENĖ

Laimės negana

Palauki prie tuopos lieknos,
Nubalusios vyšnios aukštos,
Kol smagią pavasario dainą
Žalioji giria atkartos.

Palauk prie berželio dailaus,
Pavasario vėją paklausk
Kas dedas jaunoj širdyje
Ir lūpas prie lūpų priglausk.

Ateisiu, kai ievos žydės,
Kai ūkauti vėjas nustos.
Ir lauksiu tavęs, kaip kadaise
Prie tos obelėlės baltos.

Vėl juokas per naktį skambės
Ir plauks viršum šilo daina.
Sutiksime bundantį rytą,
O laimės vis bus negana. . .

Po daugelio metų

Grižau pavargęs ir sušalęs,
Ir išsiilgęs šilumos.
Grižau iš ilgo ilgo kelio,
Kad pailsėt gimtuos namuos.
Ir vėl kaitri šilta liepsnelė,
Ir švelnios rankos mylimos. . .
Vėl ošia man laukų berželis
Nuo ryto ligi sutemos.

Išbarstyti mano metai
Ir kas juos besieškos.
Tik jų aidas dar kartosis
Kaip dainoj, tavuos laiškuos.
Tik priimk, gimta pastogė,
Skausmą, gėlą išblaškyk.
Jei gali, klaidas atleiski,
- Dovanoju. . . pasakyk.

Buvai pavasario svajonė,
Buvai man vasaros daina.
Dalintis nesekme ir džiaugtis
Man lemta su tavim viena.
Jau kaukia vėjai rudeniniai,
Išblėsus židinio liepsna.
Norėčiau grįžti į jaunystę,
Gal praeitis sugrįžt sena.

P. Stunžėnas

APIE REAKCINIŲ ŽYDŲ PROPAGANDĄ IR VEIKLĄ

Ką nutyli Žydai Sionistai - Nacionalistai

L. Ž

Sionizmas ir antikomunizmas, sionizmas ir antitarybiškumas - neatskiriamos sąvokos. Tai patvirtina visa sionizmo istorija, visa jo šiuolaikinė praktika - toks V. Bolšakovo knygos "Sionizmas tarnauja antikomunizmui", išleistos Maskvos politinės literatūros leidyklos, leitmotyvas.

Autorius pažymi, kad tarnauti imperializmui sionizmas nuėjo ne taktiniais sumetimais, o savo klasinės esmės verčiamas.

Antitarybinis, antikomunistinis sionizmo kryptingumas ypač akivaizdžiai išryškėjo po Spalio revoliucijos. Jau 1918 metų gegužės 2 d. Maskvoje įvyko vienos labai išsišakojusios sionistų organizacijos "Centre Cion" slapta konferencija. Jos priimta programa buvo konkretus kovos su komunizmu planas. Programoje sakoma: "Socializmas stovi sionizmui skersai kelio. Vadinasi, sionizmas ir socializmas ne tik du vienas kitą atstumiantys poliai, bet ir du vienas kitą išskiriantys elementai".

Visa praktinė sionizmo veikla parodė, kad jis užėmė kontrrevoliucijos stovykloje pastovią vietą. Po Spalio revoliucijos, pilietinio karo metais sionistai įėjo į Denikino, hetmono Skoropadskio, Petliūros, Vrangelio "vyriausybių" sudėtį, formavo karinius sionistų dalinius, su ginklu kovojančius prieš Tarybų šalį.

Stambiosios žydų buržuazijos neapykanta bolševizmui, jo baimė netekti ne tik savo kapitalų, bet ir galios valdyti žydus darbo žmones pastūmėjo sionistus į sužūlėjusių pagromininkų stovyklą. Petliūrininkai surengė Žitomire, Berdičeve, Proskurove, Felštine ir daugelyje kitų Ukrainos miestų bei gyvenviečių siaubingus pagromus.

Ryšium su tuo knygos autorius pateikia Ukrainos kolūkiečio G. Pavliko laišką

"Pravdai". Jame rašoma: "Petliūrininkai plakėjai kartais išžudė apie tūkstantį žmonių žydų varguomenės kvartaluose, Bugo pakrantėje, tačiau nepalietė nė vienos žydų pirklių šeimos pagrindinėje Aleksandro gatvėje". Tokius faktus sionistai nutyli. Nutyli jie ir tai, kad tik Tarybų valdžia išgelbėjo žydus nuo šių kančių, išvijusi iš savo žemės baltagvardiečių ir nacionalistų gaujas bei jų pagalbininkus sionistus.

Reakcinga antikomunistinė sionizmo esmė pasireiškė antrojo pasaulinio karo metais, kai fašistinių mirties stovyklų krosnyse buvo sunaikinta šeši milijonai žydų. Autorius parodo, kaip sionistai tais metais ėjo išvien su nacistais, siekdami įgyvendinti savarankiškus kėslus.

Autorius pateikia žinomą faktą, kai 1944 m. gegužės mėnesį Eichmanas vedė derybas su vienu sionistų lyderiu Džoelu Brandu. Šis fašistinis budelis pasiūlė Brandui paleisti pasiturinčius žydus, esančius stovyklose, ir, nusiuntus į Palestiną, iškeisti į 10 tūkstančių sunkvežimių, reikalingų Rytų frontui, kuris tuo laiku braškėjo nuo Tarybinės Armijos smūgių. Sionistai žinojo, kad bet kuri pagalba hitlerininkams reiškė daugelio žydų, kankinamų fašistinėse stovyklose, išvadavimo vilkinimą. Žinojo ir atvirai tarėsi su fašistais.

Po antrojo pasaulinio karo sionizmas deda viltis į JAV imperializmą, į Amerikos finansinę oligarchiją. Tarptautinio sionizmo būstinės perkėlimą į JAV sąlygojo ne tik tai, kad Jungtinės Valstijos iškilo kaip pirmaujanti imperialistinė valstybė, kad priverstė sionistus ieškoti jos globos ir siūlyti jai savo paslaugas, bet ir grynai ekonominio pobūdžio sumetimai, Amerikos imperializ-

mo, finansinės oligarchijos sistemoje stambiajai žydų buržuazijai priklauso toli gražu ne paskutinė vieta.

Pateikdamas daug faktų, knygos autorius atskleidžia finansinės žydų aristokratijos ryšius ir finansinę galią, sionistų kapitalo įtaką visuomeniniam ir politiniam šios šalies gyvenimui, valdančiųjų Izraelio sluoksnių agresyvaus kurso palaikymui. Izraelio pinigų įplaukos, pateiktos knygoje, liudija, kad Izraelis labai daug priklauso nuo Amerikos malonės. 1948-1968 metais JAV pagalba Izraeliui sudarė \$3,500,000,-000. Šiomis lėšomis sionistai įgyvendina savo agresyvią politiką prieš arabų šalis, ardomasias ir ideologines diversijas prieš socialistines valstybes. Tam tikslui tarptautinis sionizmas panaudoja galingą masinės propagandos mechanizmą.

Savo antikomunistinėje veikloje tarptautinis sionistų koncernas eina išvien su reakcingiausiomis jėgomis. Sionizmas palaikė makartizmą, jis užmezgęs glaudžius ryšius su birčinkiniais, minutmenais ir kitais reakcionieriais. Neatsitiktinai dėl to "John Birch Society" atvirai įnešė 1967 metais savo aukas į Izraelio fondą.

Sionizmo ryšys su ultradešiniaisiais Jungtinėse Valstijose dar kartą patvirtina, kad, kovodamas prieš komunizmą, sionizmas vienijasi su reakcija. Ypač suaktyvino sionistai savo provokacinę veiklą prieš socialistines šalis, komunistų, darbininkų, nacionalinio išsivadavimo judėjimą pastaraisiais metais. Jie puldinėjo 1960-aisiais metais socializmą Lenkijoje, kur keletą metų giliame pogrindyje veikė išsišakojusi sionistų agentūra.

Įtakingas Bonos laikraštis "Boner rundšau" 1968 m. birželio mėnesį gana atvirai papasakojo apie tuos uždavinius, kuriuos užsibrėžė antikomunizmo strategai, vystydami intensyvią ardomąją veiklą prieš socialistines valstybes. Pagrindiniu taikiniu buvo paimtas, laikraščio žodžiais tariant, "geležinis trikampis": Vokietijos Demokratinė Respublika, Čekoslovakija ir Lenkija, - "Varšuvos sutarties branduolys". "Tereikia pažvelgti į žemėlapi, - svarstė strategai iš "Boner rundšau", - norint

suvokti, ką reikštų Prahos pasitraukimas iš šio trikampio. Pietinis Vokietijos Demokratinės Respublikos ir Lenkijos sparnas liktų atviras, galima būtų galvoti apie skverbimąsi per tarybinę sieną. Trikampis netektų bet kokios reikšmės. Varšuvos sutartis liktų be centro".

1968 metų įvykiai visiškai patvirtino, kad pagrindinis imperialistų ardomųjų tarnybų smūgis buvo nukreiptas būtent į šį centrą. Ir čia sionistai labai aktyviai rėmėsi Vakarais, ką patvirtina ne tik Lenkijos, bet pirmiausia Čekoslovakijos įvykiai.

"Didelė įtaka kovai prieš socializmą Čekoslovakijos Socialistinėje Respublikoje, - pažymima dokumente Čekoslovakijos kompartijos ir visuomenės krizinio vystymosi po ČKP XIII suvažiavimo pamokos", priimtame ČKP CK 1970 m. gruodžio plenumo, - turėjo jėgos, aktyviai veikusios iš sionizmo - vieno iš tarptautinio imperializmo ir antikomunizmo įrankių - pozicijų. Jų įžymūs atstovai pas mus buvo F. Krigelis, I. Pelikanas, A. Lustigas, E. Goldštukeris, A. Limas, E. Leiblas, K. Vinteris ir daugelis kitų".

Perėjimą nuo "tylių diversijų" prie atvirų provokacijų prieš Tarybų Sąjungą ir kitas socialistines šalis, pabrėžia V. Bolšakovas, sąlygojo dar 1963 m. pasaulinės sionistų organizacijos vykdomojo komiteto nutarimas. Visoms sionistų organizacijoms tada buvo nurodyta atsisakyti nuo "santūraus laikymosi" Tarybų Sąjungos atžvilgiu ir pradėti "puolimo kampaniją".

Per šią "kampaniją" sionistai organizavo visokias provokacijas prieš tarybinius žmones užsienyje, tarp jų prieš tarybinius žydus. Ypač uoliai darbavosi tada sionistinės "Žydų gynimo lygos" nariai. Juk tai jie nuo 1969 m. gruodžio iki 1972 m. sausio apšaudė su šautuvais tarybinių diplomatų butus, kur buvo mažų vaikų, suorganizavo 13 sprogimų "Aerofloto", "Inturisto" ir kitose patalpose, pastatuose, kur gyvena ir dirba arabai diplomatai, Amerikos pažangių organizacijų įstaigose, ir vykdė kitus nusikaltimus.

"Žydų gynimo lyga" - toli gražu ne vienintelė tarptautinio sionistų koncerno, pri-

kišusio rankas, kurstant pastaraisiais metais antitarybinę isteriją, sistemos organizacija. Apie tai galima spręsti iš vadinaimosios "tarptautinės žydų bendruomenių konferencijos tarybinių žydų padėties klausimu", vykusios 1971 m. vasario mėnesį Briuselyje, ir 28-ojo "pasaulinio sionistų kongreso", surengto 1972 m. sausio mėn. Jeruzalėje.

Žinoma, ne rūpinimasis "kraujo broliais" paskatino sionistus postringauti apie žydų "persekiojimą" Tarybų Sąjungoje. Anglų laikraštis "Guardian" rašė, kad sionistai kovojo dėl žydų emigracijos iš TSRS, "kadangi yra įtikinamų parodymų, jog žydų bendruomenių nariai Jungtinėse Valstijose nebenori vykti į Izraelį ir kasi-

nėti dykumą sionizmo vardan".

Sionistų neapykantą socializmui sukėlė jų antitarybinė isterija - tokią išvadą priėjo knygos "Sionizmas tarnauja antikomunizmui" autorius.

Sionizmo "psichinės atakos" sukelia teisėtą visų tarybinių žmonių, tiek žydų, tiek ir kitų, pasipiktinimą, rašo V. Bolšakovas. Ir jie niekad nesutiks, kad sionistai kalbėtų Tarybų Sąjungos žydų vardu.

Knygos autorius plačiai atskleidė reakcinę sionizmo esmę, jo ryšius su imperIALIZMU. Sionizmą jis traktuoja kaip labai priešišką tarybiniais žmonėmis, visoms taikos ir pažangos jėgoms reakcinės organizacijos ideologiją, praktiką ir sistemą.

Buchenvaldo choristai

Juozas Nekrošius

Nenuleidžiančius žvilgsnio,
Miegančius, kumščiais sugniaužtais, —
Į volą didžiulį kinkydavo,
Liepę dainuoti!
Bizūnas
Lyg strykas
Nugarkauliais grojo.
Dainavo suklupę,
Dainavo apalpę
Ir mirdami, sako, dainavo.
O volas vis sukos! —
Pačių atkakliausių,
Pačių išdidžiausių,
Prieš budelius niekad galvos
nenulenkiančių

Begalės buvo...

Lyg ištiktas stabo,
Lyg ištiktas stabo
Sustoju — — —
— — per tvyrančią miglą
Dryžuotąs kolonos žygiuoja,
Basi,
Išbadėję skeletai
Prie palikto volo ateina
Ir pakelia girgždančią ieną...
Ir griausmas užgriūna,
Ir griausmas užgriūna,
Lyg plėštų padangę per pusę!

Kas gaudžia!?
Kas gaudžia!?
Gal didelis varpas,
Visatos centre pakabintas?
Gal žemė dejuoja?
Ne varpas,
Ne žemė!
Ne žemė,
Ne varpas
Čia verkia!
Tai traukia tik volą,
Tai traukia tik volą,
Dainuoja ir traukia
Keisti Buchenvaldo choristai.

Buchenvaldas,
1971, lapkritis

M. MIRSKIS

Šventoji pražydo kaip alyvų keramas

- Kelkis, Mikeli, beldžiasi į langą, - šnibžda žmona Margareta. Jos akys žiba tamsoje. Du neramūs žiburėliai įsižiebia užgęsta. Kaip švyturys gūdžią naktį.

Jis įsiklauso. Taip, beldžiasi. . . Ne-kantriai. Ir kūnas nueina pagaugais. Į namus įsiveržia vėjo kaukšmas. Atrodo, durys atsidarė, ir dargana peržengė slenks-
tį. Sekundė sumišimo ir blaškymosi. Tik viena sekundė. O kiek emocijų, dvejonų. Atrodo, išvertei atminties kišenes. Ir visa, kas baisu, neramu ir juokinga, išbyrėjo lauk, kaip smulkios monetos.

***

- Tu girdi, - žmonos balsas, kaip su-
žeistos anties krykšmas. - Beldžiasi!

Tuomet Margareta buvo dar jauna. Ką tik po vestuvių. Vos spėjo atšvęsti - ir karas.

- Ei tu, raudonasis išpera, išsik. . . Pasišnekėti reikia.

- Neik, neik! - vaitoja Margareta. - Jie užmuš tave. . .

Jis ištrūko iš kibių rankų, žengtelėjo prie durų.

- Ko jums reikia?

- Tavo raudono kraujo. . .

Smūgis į galvą, ir žemė ėmė suktis. Jis atsipeikėjo pusrūsyje. Tarp sumuštų, išgąsdintų vyrų, moterų, vaikinų.

- Tu tvirtas vyras, - pasakė kažkas. - Manėme, neištversi.

Ne iš karto suprato Mikelis, kas įvyko. Vėliau šis tas paaiškėjo: jį suėmė už tai, kad padėjo žemės komisijai. Dalijo žmonėms žemę.

- Prisipažink, tu - komunistas? - ramiai tardė hitlerininkas.

- Ne, ne komunistas, - atsakė Mikelis.

- Eik ir daugiau nepakliūk. . .

Margareta verkė. "Važiuokim iš čia. Aš bijau". Jis guodė, kaip mokėdamas. Žinoma, gera būtų išsinešdinti iš čia kuo

toliau, nes kai kas tikrai pasiruošęs suva-
ryti jam kulką į pakaušį. Bet kur? Šiame krašte visada sunku rasti darbo. Pamarys. Žvejoti jis nepratęs. Nuo 16 metų bernavo. Po to išmoko dailidės amato. Sen bei ten uždarbiaudavo. Prieš karą nusišypsojo lai-
mė. Žemės bankas sumanė statyti Švento-
joje dviaukštes mūrines vilas. Ir jo profesija praverdė. Pastatė 25 namus piniguo-
čiams. Bet juose apgyvendino darbininkus, žvejus ir visus, kuriems reikėjo pastogės: išikūrė Tarybos. Tiesa, neilgam.

Jūra supo ant bangų lavonus. Kaip išpro-
tėjusi motina žuvusius sūnus. Ėjo karas, sproginėjo ir skendo laivai. Žmonių likimų skeveldros pasiekdavo krantą. Kiekvieną naktį Mikelis laukė pasibeldžiant į lan-
gą. . .

***

Margareta purto plačius, raumeningus vyro pečius:

- Praplėšk akis, miegaliau. . . Jos balsas piktas. Vadinasi, nieko baisaus. Bet kas gi ten beldžiasi?

- Ei, kas ten?

- Savi, Mikeli, atidaryk.

Įvirsta keletas vyriškių.

- Tu mums papasakotum, kas ir kaip. Dabar tau Tarybų valdžia kaip bičiulė.

Ką gi, galima. Paaiškinti žmonėms pa-
dėti, išvaduoti juos iš karo baimės - visa tai apylinkės tarybos sekretoriaus pareiga.

- Mes be kolūkio neišsiversim. Juk ži-
note, kokia čia žemė: smėlynai ir pelkės. Valstybė parūpins technikos, pinigų - sako Mikelis. Vyrai tyli. Matyt, ne visi supran-
ta jo žodžius. Nieko! Tegul iš pradžių bent keletas suvoks. - Ateikite šiandien į susirinkimą. Nutarsim, ką daryti.

Susirinkime Mikelis protokuoja. Ra-
šyti jis moka ne daugiau už kitus. Bet ką ir besakytum, atsakingas asmuo - apylinkės tarybos atstovas.

- Kas nori stoti į kolūki, pakelkite ranką.
- Mane užrašyk, - girdėti Alfonso Urbono balsas.

- Vienas du, trys, keturi - skaičiuoja Mikelis užsirašiusius. - Septyniolika. Pirmininku siūlau Urboną.

O namie Margareta spaudžia prie krūtinės visa gerkle šaukiančią trejų metų Austrą ir baltomis, suskeldėjusiomis lūpomis šnibžda:

- Išvažiuok, Mikeli. . . Visus mus užmuš. . . Šiandien Jurgį Švitą užmušė. Pakeliui į pienui priimti punktą.

Jurgį Švitą! Ši narsų kaimynų berniuką komjaunuolį. . . Mikelis niaukiasi, rankos pasunkėja nuo kraujo. Oi, atsirugs banditams motinų ašaros. Jis sėdasi prie stalo ir rašo: "Prašau priimti mane į Komunistų partiją. . . Noriu būti komunistas".

***

- Kelkis, sakau, beldžiasi. Gal ausis užgulė? - pyksta Margareta.

Jis nupurto miegus, kaip plaukuose įstrigusius šiaudus.

- Kas ten?

- Iš draugovės, - atsiliepia balsas.

Štai kaip! Draugovininkai veltui nežadins. Vadinasi, svarbus reikalas.

- Skubiai pakelkite savo grupę. Po tris žmones prie tilto, prie sankryžos, prie kelio. . . Aišku?

- Aišku.

Vėjas įsisiautėjo kaip furija. Čiumpa beržus už ilgų šakų ir purto, drasko. Iš tolo sklinda jūros šniokštimas. Ūkio žvejai vakar išplaukė į jūrą. Matyt, nespėjo grįžti - kai kur namuose dega žiburys. Nemiega, laukia naujienų. Tokią naktį ir sėlina į svetimą krantą neprašyti svečiai iš užsienio.

Mikelis - savanorių draugovės brigadininkas. Ne pirmą kartą jam tenka atlikti ypatingas draugovės užduotis. Savaimė suprantama, aliarmas gali būti melagingas arba mokomasis. Tačiau kas žino, gal takeliu sėlina klastingas priešas. . .

Jiems nepatinka, kad mūsų gyvenimas susitvarkė, - galvoja Mikelis. Vakarykštės dienos nepalyginsi su šiandienykšte. Šventoji pražydo kaip alyvų kerai. Namai,

parduotuvės, valgyklos, kavinės, mokyklos, ambulatorija. Ištisas miestas. Tiesa, po karo prabėgo daugiau kaip 20 metų. Laiko viskam užteko. Spėjo atsistoti ant kojų kolūkis "Pirmyn", kurio pirmininku Mikelis buvo aštuonerius metus iš eilės. Mirus Urbonui. Po to artelę sujungė su žuvininkystės ūkiu. O Šliažui pasiūlė vadovauti separavimo punktu.

- Tu komunistas, - pasakė jam. - Tvarkykis.

Trumpai ir aiškiai. Ir ėmė Mikelis žingsniuoti tuo keliu, kur kažkada nukovė pirmąjį komjaunuolį Jurgį Švitą. O gyventojų vis daugėja. Mažyliai tampa suaugusiais, atvažiavo į Šventąją nemažai įvairių žmonių. Išsilavinusių. Nepalyginsi su Šliažu, kuris tik keturias tebaigė. Tačiau, matyt, ūkiui labai reikalinga Mikelio partitės ir sąžinė.

- Tu komunistas, - priminė jam visai neseniai žuvininkystės ūkio direkcijoje. - Paimk į savo rankas ančių fermą. Ten jokios tvarkos. Visa viltis - tu.

Ir jis paėmė fermą. Tiksliau tai, kas iš jos liko, pašeiminkavus dviem perėjūnams. Pastatė tvorą, sutvarkė įskaitą, ėmė daugiau reikalauti iš žmonių. Ir paukštienos konvejeris pajudėjo. Kiekvieną mėnesį - po 4-5 tonas. . .

. . . Atrodo, kažkas eina! Draugovininkai pasislėpė už kadugio krūmo. Šaltos lietaus čiurkšlės lėtai varva už apikaklės. Girgžda medžiai ir traška šakos. Taip, kažkas eina.

- Ei, bičiuli, kur keliauji? - trys vyriškiai akimirksniu išdygo prieš nepažįstamąjį.

- Taigi, namo traukiu, - sumišo anas. - Pas giminaičius užtrukau.

- Ką gi, mums pakeliui. . .

Jie atvedė žmogų į Šventąją. Nebandydami išaiškinti, kas jis - savas ar ateivis iš anos pusės. Visko gali pasitaikyti pasienyje: svarbu pats faktas - pro juos svetimas nepraėjo.

***

- Na, ko į langą beldi? - užėik, kaimyne, dar nemiegam, - geraširdiškai atsiliepia Mikelis. - Durys atidarytos.

Įslubčioja senasis Rimkus. Atsisėda ant suoloelio. Nelinksmas.

- Pasitarti noriu, - sunkia žodžius Rimkus. - Kvailas jis, silpnabūdis. Tu gi Albertą nuo mažų dienų pažįsti. Pasodins jį į kalėjimą - pražus.

Mikelis pažįsta Rimkaus sūnų. Kažkada buvo drovus berniukas. O paskui gerudarbininku tapo. Niekad nepastebėjo, kad būtų ką blogai daręs. Bet ėmė ir susidraugavo su sandėlio vedėju Kaziu Naurecku. Pradėjo gerti, vaginėti grūdus. Ir įkliuvo. . .

- Ką aš galėjau padaryti? - teisinasi Rimkus. - Neklauso manęs. Dabar jie savo galva gyvena.

Tai teisybė, galvoja Mikelis. Kai kurie jaunuoliai negali pakęsti vyresniųjų pastabų. Štai neseniai jis susidūrė su vienu tokiu kietakakčiu - Edvardu Dėjum. "Tu kas toks būsi, kad nori man nurodinėti? Mokyk savo vaikus. Atsirado, mat, revizorius. . ."

"Aš ir esu tavo revizorius, - ramiai atrėžė Mikelis. - Ir blogai dirbti tau neleisiu". Tą pačią dieną iškvietė traktorininką Dėjų į vietos komiteto posėdį ir davė kaip reikiant garo. Už broką ir netaktiškumą.

Vis tik galima paveikti jaunimą, protinškai su juo elgiantis. Tik bėda, kad kai kurie tėvai savo namuose brandina pikto sėklas, o po to stebisi, kad vaikai pasirenka slidų taką. "Kam mergiotei mokykla? - prisimena Mikelis Kazlauskienės žodžius. - ištekės, ir tvarka". "Kodėl gi jūs jai kelią į gyvenimą užkertate? - spyrėsi Mikelis. - Ji jums už tai nepadėkos. Mes išeisim, o jie pasiliks. Ir turi mus prisiminti geru žodžiu. . ." Vos pasiekė savo.

- Sunku tau patarti, kaimyne, - sako Mikelis. - Aš negaliu panaikinti tavo kaltės. . . Tačiau vaikiniui būtinai reikia padėti. Rūpinsiuos, kad žuvininkystės ūkio kolektyvas laiduotų už jį. Nedėkok. . . Čia sąžinės reikalas.

- Tu geras žmogus, - sako Rimkus.

- Aš komunistas, - atsako Mikelis.

***

Šis namas stovi prie pat jūros. Jame gyvena paprasti žmonės. Nesibelskite į jų langą. Užeikite. Dabar šio namo durys visada atviros.

BRONIUS MACKEVIČIUS

Rašau apie karą

Ne iš gero rašau ir mėstau apie karą,
Nors žaldų nei randų,
Nei medalių taurių neturiu.
Man skaudu,
Kad taikoj karo metal padarė
Karo vaiką
Kariu.

Tai įvyko tada,
Kai subrendus vaizduotė
Atmintin sugražino kraujuotas gatves.
Kai sapne — lyg košmaras slogus — pasirodė:
Vėl fašistai atėjo
Kalmyno išvest.

Pabudau.
Smilkinius kūjais daužėsi tvinksniai.
Ir staiga
Per mane — lyg lava —
Ėmė risti
Aritmiški senų ir moterų žingsniai.
Kaip kadals —
Link mirties —
Naugarduko gatve.

Grižo viskas.
Ir badas. Ir vėjal viduržiemio žvurbūs.
Ir apakinto Vilniaus juodi vakarai.
Pavarčių šnabždesys
Ėmė gauti lyg varpas
Šturpulingu vardu —
P a n e r l a i.

Praeltis — kaip liga —
Vėl į atmintį slydo.
Ir skaudėjo diena kiekviena.
Karo metal
Žvilgsniu medaliuotų, aklų invalidų
Nuo tada
Ėmė žvelgt į mane.

Supratau, kad vaikystė man buvo
Kaip getas,
Kaip žibuoklė, purvais užversta,
Ir kad kančios vaikystėj regėtos
Giauš, skaudės lyg žaizda.

Kol eilėm neišrėksiu,
Ką karas padarė,
Kol žeme tebeklaidžios šešėliai karų. . .
Štai todėl ir dabar aš rašau apie karą,
Nors —
Medalių taurių neturiu.

A. GUČIŪNIETIS

121 metai nuo gimimo Mikalojaus Katkaus

M. Katkus

Šių metų gruodžio 17 d. suėjo 121 metai kai gimė (1852) M. Katkus, lietuvių įžymiausias etnografas, literatas ir liaudies švietėjas.

M. Katkus matė baudžiavą, platino draudžiamą lietuvišką spaudą, palaikė ryšius su "aušrininkais", rinko medžiagą "Aušrai", aktyviai dalyvavo 1905-1907 metų revoliucijoje, buvo caro valdžios ir buržuazinės Lietuvos vadeivų kalinamas ir persekiojamas, džiugiai sutiko 1917 m. spalio socialistinę revoliuciją.

Didžiumą gyvenimo, pirmas mokslingas - agronomas, dirbo liaudies švietėjo darbą - daktaravo ir mokytojavo Ažytėnų pradžios mokykloje, skleidė materialistinę pasaulėžiūrą ir kovojo už demokratiją.

M. Katkus parašė pasakėčių liaudies pasakų motyvais "Voras ir skruzdėlė", "Sūns bajorystės popieriai" ir 1891-1892 metų apsakymus, kuriuos G. J. Jablonskis įtraukė į lietuvių kalbos chrestomatijas, atsiminimus apie 1863 metų liaudies sukilimą, apie J. Basanavičių, o daugiausia tai parašė anti-religinių ir antiklerikalinių publicistinių straipsnių.

Svarbiausias M. Katkaus darbas, tai memuarinio pobūdžio, vienintelis lietuvių kalboje, kūrinys "Balanos Gdynė" (1927 m.) Jame M. Katkus - labai gražiai aprašė XIX amžiaus vidurio Ažytėnų apylinkių valstiečių buitį ir baudžiavinio laikotarpio valstiečių santykius. "Balanos Gdynės" prakalboje jis rašė: "Man teko būti liūdininku, kaip senoji gdynė pasikeitė naująja, ta gdynė, kada Lietuvos svietas balana švietėsi, vyža avėjo, spragilu kūlė, dūminėse gryčiose gyveno, daug dainavo, daug meldėsi,

daug dirbo, daug gėrė ir lėbavo. Ji dingo amžinastyje, negrištamai praėjo su savo medžiaginiais ir dvasiniais savumais".

Sulaukęs gilios senatvės, sveikatai pašlijus, pasipiktinęs karo kurstytojų kėslais, jis rašė: "Įdomūs dalykai vyko po akių mano amžiuje, dar įdomesni žada - įvykti netolimoje ateityje. Taigi noriu, kad laimė laimuzė dar pavilkintų su mirtimi. Iš vienos pusės žmonija rengia ir tobulina įrankius kariauti žemės paviršiuje, rengia tankus, dujas ir dar kažin ką nežinomą, slėpiamą, baisų, rengia priemones nukelti kovą į orą, lyg sakalų su žuvėdra, išrado būdus be kliūčių per pusvalandį išnaikinti visą gyvastį milijoniniame mieste. Tai ruošia piktybės demonas, žmonių priešas. Iš kitos pusės gretimai piktybės veikia žmonijos angelas - taikos, gyvenimo ir laimės, veikia visa jėga atsidėjęs nenuilstamai. Jis nori nuginkluoti žmoniją, įvesti amžiną taiką.

Kieno bus viršus, ar velnio, ar angelo, pasirodys neužilgo. Ar neverta sulaukti ir pamatyti. Taigi noriu dar valandėlę pagyventi".

Jis labai norėjo, kad pasaulyje būtų amžina taika, troško sulaukti Didžiojo Tėvynės karo pabaigą, išgirsti žinią apie visišką nugalėjimą demono - fašizmo.

Artėjant Tarybinei Armijai, patsai nepajėgdamas slaptai klausyti Maskvos radio, prašydavo sūnų Praną papasakoti apie Tarybinės Armijos fronto eigą ir t. t. M. Katkus nepaprastai laukė išvadavimo iš hiterinės okupacijos. Dėja, jis nebesulaukė tos džiaugsmo dienos.

Jo gyvybė užgeso 1944 metų birželio 26 d.

M. KATKAUS

VAIKYSTĖ IR ANKSTYVOJI JAUNYSTĖ

Kėdainių apskrities, Krakių valsčiaus gražiose lygumose, kur Ažytės upelis tekėdamas per pievas, per alksnynus, neša vandenį į Sušvės upę, kur paukšteliai čiulba, lakštutės lakstuoja ir sesutės lietuvaitės garsiai dainuoja, yra senas Ažytėnų kaimas, kuriame 1852 metų gruodžio 17 d., pasiturinčių, laisvųjų valstiečių, gausioje šeimoje gimė M. Katkus. Išaugo du broliai ir trys seserys.

Pradžios mokslą jis pradėjo pas gimtojo kaimo daraktorių, o jį baigė 1864 metais Dotnavos pavyzdinėje pradžios mokykloje, kurioje mokytojavo Rozalinis. Mokslas tęsėsi nuo rugpiūčio 15 d. iki birželio 24 d.

Apie lietuvių kalbą, kaip M. Katkus sakė, mokytojas Rozalinis niekuomet net neužsimindavo. Tačiau 1862 metais, kai Lietuvos liaudis pradėjo bruzdėti, tai jis atsinešė lietuvišką knygelę, padiktavo eiles apie oželį bei kitas ir liepė išmokti. Po 1863 metų liaudies sukilimo Dotnavos pradžios mokykla tuojuo buvo uždaryta. Nuo 1865 metų M. Katkus mokinosi Raseinių miestodvikausėje mokykloje.

Vasaros ir Žiemos atostogų metu jis dirbdavo tėvų ūkyje, draugaudavo su gimtojo kaimo jaunimu, dalyvaudavo šienapiūtės, kūlimo, linų mynimo ir kitose talkose bei įvairiose tradicinėse apeigose, labai mėgo liaudies dainas, padavimus ir pasakas.

LIAUDIES REVOLIUCINIŲ
SUKILIMŲ ĮTAKA DARBO ŽMONĖMS

Krakių apylinkių valstiečiai, o ypač jaunimas, su didžiausiu įdomumu, gaudė žinias apie 1789 metų Prancūzų revoliuciją, apie liaudies paėmimą - Paryžiaus baisiausio kalėjimo "Bastilijos", apie Rusijos liaudies sukilimus vadovautus Stepano Razino ir Emilijaus Pugačiovo, apie 1825 metų carinės Rusijos kariuomenės, vadinamą "Dekabristų" sukilimą.

Nors 1863 metų Lietuvos liaudies sukilimą caro valdžia žiauriausiai nuslopino: tūkstančius sukilėlių nužudė, tūkstančius

ištrėmė į tolimąjį Sibirą, bet liaudies pasiryžimo siekti laisvės ir kovoti už žemę ir demokratiją, niekas negalėjo užgniaužti. Liaudies sukilėlių didvyriška kova pažadino darbo žmones, o ypač jaunimą, drąsiai siekti laisvės, kovoti kaip kovojo ir didvyriškai žuvo liaudies sukilimo vadai: A. Mackevičius, Z. Sierakauskis, K. Kalinauskas ir kiti. Jaunimas vis dažniau dainuodavo A. Strazdelio dainas: "Nebeilgos jau adynos, aš jums tas nešu navynas; gan prikalta daug yra plieno, nebetoli jau ta diena, kai iš jų nebebus nė vieno pono" . . .

Dažnai skambėdavo dainos apie Stepaną Raziną ir kitus sukilėlius.

M. Katkus prisimindamas 1863 metų liaudies sukilimą jautriai pergyveno ir rašė: "Baigėsi metai nuo sukilimo pradžios, ir jis užbaigtas. Dabar vėl kaime pilna kalbų tik jau kitoniškų, vieni apverčia suareštuotus savo šeimos narius, kiti važinėja į Kauną pagelbėti kalėjime sėdintiems giminaičiams ir pažįstamiems, kiti sėdi, susiglaudę baimėje, bene bus koks ant jo užrodymas. . . Svietas dalijasi žiniomis, kas dedasi su veikėjais, kaip viesulas praūžusio sąjūdžio. . . Kunigą Antaną Mackevičių Kaune sušaudė. Buvo šnekama kad, lipdamas ant ešafoto garbingai mirčiai priimti, barstė miniai papirosus. Sunku buvo pažinti tame barzdotame pasenusiame kankinyje Kėdainių gimnazijos kapelioną. Dar metai nesuėjo, kai jis buvo jaunas, lipšnus glaudus kunigėlis, mokinę vaikus katekizmo, už gerus atsakymus su malonumu statęs penketus, balsiai sušukdamas "penc". Rodėsi, kad jis tiek ir težinojo, tiek ir temokėjo.

Didvyrio siela glūdėjo gilumoje nykios priedangos ir, tik atėjus laikui, iškilo į paviršių visų akivaizdoje. Iš buvusiojo mokinio, paskiau iš bendro jo kariškų žygių apsakinių žinoma, kad kunigas A. Mackevičius, būdamas pulko vadu, mokėjo suderinti savyje draugišką mandagumą su viršininko orumu, mokėjo pritraukti žmogų, ir tas žmogus klausė jo ir paskiau minėjo, jį, kaip viršininką ir draugą. . .

Didūs laikai išskiria iš minių didžius

žmones. Kunigas A. Mackevičius buvo Surviliškio valsčiaus kaimiečio sūnus". . . .

Nors buvo didžiausios priespaudos ir tamsybės laikai, bet mokslo šviesos spinduliai retkarčiais pasiekdavo darbo valstiečius, jaunimą. Apšvieta padėjo daugiau susiprasti klasiniai ir tautiniai.

Baigęs Raseinių miesto dviklasę mokyklą M. Katkus pasiryžo mokintis toliau.

ŠIAULIŲ GIMNAZIJOJE

Carinės santvarkos laikais į gimnaziją įstoti ir ją baigti valstiečių ir darbininkų vaikams buvo labai sunku, todėl daug vaikų stodavo į kunigų seminarijas, nes ten priimdavo vos tik su kelių klasių arba net su pradžios mokslo išsilavinimu. M. Katkus, būdamas antiklerikalinės nuomonės, apie kunigų seminariją net negalvojo, o 1866 m. įstojo į Šiaulių gimnaziją. Tais laikais Šiauliai buvo žymus Lietuvos centras.

Šiaulių gimnazijos atmosfera buvo labai prislėgta. Direktorius buvo užkietėjęs šovinistas Fursovas. Daug mokytojų taipgi buvo panašūs į vadovą, kolidavo mokinius ir vartodavo fizines bausmes. Mokinių nuotaika būdavo liūdna. Ji nušvisdavo tik tada, kai ateidavo geri ir mandagūs mokytojai - Popovas Aleksiejus ir kiti. Pagal M. Katkų, istorijos mokytojas Popovas būdavęs visada linksmas, malonus, niekam blogo žodžio nepasakydavęs. Šiauliuose mokydamasis jis plačiau susipažino su rusų įžymiausiais rašytojais N. Gogoliu, A. Puškinu, A. Gribojėdovu, I. Krylovu, A. Gercenu ir kitais. Nors po 1848 m. revoliucijos įvykių vakaruose, caro valdžia nepaprastai suvaržė spaudą, sudarė slaptą komitetą spaudai pažaboti, kuris buvo vadinamas "Buturlinskij komitet", nes jam pirmininkavo D. Butarlinas. Ir vis dėlto, nors ir veikiant šitokioms "kalėjimo sąlygoms", rusų literatūra sugebėjo iškilti aukštai.

Žiauraus carinio despotizmo laikais prasidėjo ir įsigalėjo kūrybinis realizmas. Caro Nikalojaus priespaudos metu išaugo daug įžymių rusų rašytojų. Šiame politinio teroro laikotarpyje gyveno ir kūrė A. Puš-

kinas, N. Gogolis, M. Lermontovas, V. Belinskis, pradėjo savo kūrybos kelią I. Turgenevas, M. Dostojevskis, L. Tolstojus, A. Gercenas, A. Ostrovskis ir daugelis kitų žymiųjų rašytojų.

Šiauliuose mokydamasis M. Katkus plačiau susipažio su A. Mickevičiaus, J. Slovackio ir kitų raštais.

Slaptai skaitė A. Strazdo "Giesmes svietiškas", Donelaičio "Metus", Poškos "Muziką žemaičių ir Lietuvos". Perskaitė ir M. Valančiaus - 1848 m. išleistą "Žemaičių Vyskupystę". Iš čia jis sužinojo, kad šimtas keturios parapijos, tai yra šimtas keturi klebonai, valdė apie penkiasdešimt tūkstančių dešimtinių geros derlingos žemės, prie kurios buvo baudžiaviniais įstatymais prikaustyta pustrėčio tūkstančio baudžiauninkų.

Tai perskaitęs M. Katkus pasibaisėjo ir kaipgi nesibaisėti, jei vienas klebonas vidutiniškai valdė ūkį penkių šimtų dešimtinių, ir tą žemę jam veltui dirbo nemažiau dvidešimt penkių baudžiauninkų, o šimtai tūkstančių Lietuvos bežemių ir mažžemių badaudavo.

Šiauliuose gyvendamas M. Katkus plačiau sužinojo, kad šis miestas seniau pergyveno istoriškus įvykius, kuriuos - gyventojai su ypatinga pagarba mini, tai būtent 1831 metų birželio 26 d. Gelgaudo vedamų sukilėlių užpuolimą. Tą dieną Šiaulių apylinkėse įvyko lemiamas paskutinis sukilėlių susirėmimas su Caro karo kariuomene. Nors kariuomenės buvę mažiau, bet ji geriau apginkluota, ir todėl sumušė narsaus vado Gelgaudo vadovaujamus sukilėlius. Kovos vyko pačiame mieste, sukilėlių ir caro kariuomenės lavonais buvo nuklotos visos miesto gatvės ir apylinkės. Mūšis truko visą dieną.

Sukilėliai labai narsiai kovėsi, bet kadangi jiems trūko šautuvų ir vadovavimas buvo nedarnus, nebuvo vienybės, tai jie mūšį pralaimėjo. Pavakaryje sukilėliai pasitraukė į Kuršėnus, palikdami daug sužeistų ir užmuštų. Kai kurios sukilėlių dalys buvo visiškai sunaikintos. Pavyzdžiui, vieną 3-jo pulko šaulių kuopą caro kariuomenė suvarė į

ežerą ir nuskandino. Nemaži buvo ir kariuomenės nuostoliai, o todėl ji nebegalėjo vyti besitraukančių sukilėlių.

Sukilėliams karti ir šaudyti Šiauliuose. Caro budeliai parinko; už miesto, į vakarus kalnelį (dabar sukilėlių kalneliu vadinamas) Čia buvo vykdomos šiurpulingos žudynės.

1863 metų liaudies sukilimas taipgi sudarė Šiaulių miesto ir apylinkių gyventojus. Jau balandžio mėnesio pradžioje Šiauliai buvo apsupti sukilėlių, ir, kol atvyko caro kariuomenė, susisiekimas su Kaunu ir Vilniumi buvo nutrauktas. Tačiau pačiuose Šiauliuose žymesnių mūšių nebuvo, kovos vyko už miesto.

Didžiausias smūgis caro kariuomenei buvo suduotas 1863 m. liepos 10 d. ties Papile. Toje kovoje buvo užmušti keli kariuomenės karininkai ir daug kareivių.

M. Katkus su kitais moksleiviais mėgdavo pavaikšėti po miesto apylinkes. Aplankydavo ir tas vietas, apie kurias senieji šiauliečiai daug jaudinančio papasakodavo, o ypač apie 1831 metų sukilimą, apie sukilėlių kalnelyje vykusias šiurpulingas scenas, apie 1863 metų sukilėlių narsius mūšius ties Papile ir kitur.

M. Katkus kasdien matė daugybę vargo ir skurdo mieste bei užmiestyje. Jį labai jaudino ir pykino dvarininkų, valdininkų ir kunigų - kortavimai, girtavimai ir orgijos.

Didėjant liaudies revoliucinėm nuotakom, dažnai jos pasiekdavo ir dalį moksleivių, o ypač pažangiųjų, kurie retkarčiais gaudavo slaptos literatūros.

Kad užgniaužti revoliucinį judėjimą caro valdžia sekė ne tik darbininkus ir valstiečius, bet ir moksleivius. Mokytojams, šnipinėjantiems mokinius, buvo mokamas priedas prie algos.

M. Katkus prisimindamas senovės mokinių vargus, o ypač apie lietuvių kalbos išstūmimą ir mokyklų, griaudžiai rašė:

“Mūsų (lietuvių) kalba išvaryta iš miestų, dvarų, klebonijų ir įstaigų, užsiliko tik soddžiaus dūminėse gryčiose. Ją vartoja buvusieji baudžiauninkai, dirbą sunkų darbą, purvabridžiai gyveną juodoje aplinkoje žmo-

nės”. . . . “Mokykla tiekė mokiniams liūdesį ne ką kitą. Aš mokiausi neprasčiausiai, ėjau per klases - pamečiui, ketvirtoje ėmiau pagyrimo lapą. Tačiau Šiauliai man taip įgriso, kad net dabar atvažiuodamas gelžkeliu į Šiaulius ir pamatęs sykiu atsivėrusį bažnyčios bokštą, patirstų nemalonaus šiurpulio, kaip atbalsio anų šešioms dešimtims metų, pridengtų pirmos jaunystės dienų”. . . . “Dėstymas mokslo buvo taip užtaisytas, kad vaikas su vidutinišku gabumu niekada negalėjo išmokti užduočių ir eidamas į mokyklą, nebuvo apsidraudęs nuo barimo ir niekinimo”. . . .

Buvo skelbiama, kad mokyns, išvarytas iš gimnazijos, į jokią mokyklą įstoti negali ir niekam vertas žmogus. Toks žiaurus bauginimas privesdavo mokinius net prie savižudysčių. 1875 m. Šiaulių gimnazijoje skandinosi trys mokiniai, du nenuskendo, o Duknius iš Šeduvos taip ir pranyko banguose”. . . .

PETRAS KEIDOŠIUS

Našta

*Praėjo metų daug
Nuo šuvių, nuo pašvaisčių,
Bet mes lig šiolei
Matom juos sapne.
Ir po gaisravietes
Lig ryto vaikščiojam,
Ir jaučiam karštą šviną
Krūtine.*

*Ir jau, matyt,
Mes visa tai nešiosim,
Matysim ir sapnuosim nuolatos,
Lig paskutinio žvilgsnio
Ir atodūsio,
Lig tniijos,
Lemties mums nubrėžtos.*

*Arūkai
Paskaičiuoja mūsų randus
Ir širdis aitrina:
— Iš kur? Kodėl? —
Metus, ugnį ir su mirtim
Gyventus,
Gražina
Lyg karius iš mūšio vėl.*

PROF. DR. ČESLOVAS VIKŠRAITIS

Ką turi žinoti protinio darbo darbininkas?

Vis didėjanti gamybos mechanizacija ir automatizacija didina protinio darbo darbininkų skaičių. Protiniam darbui būdinga centrinės nervų sistemos ir analizatorių - regos, klausos ir kitų - didelė įtampa, emociniai išgyvenimai. Protinio darbo metu pasikeičia įvairių organų ir sistemų funkcinė būklė: pakyla kraujo spaudimas, padažnėja širdies plakimas ir pan. Psichinė veikla yra susijusi su aktyviais biocheminiais procesais nervų ląstelėse ir kituose organuose. Pavyzdžiui, dėstytojo, perskaičiusio paskaitą studentams, rankų raumenų jėga sumažėja 21%. Todėl, norint ilgai išsaugoti darbiningumą ir gerą sveikatą, reikia žinoti protinio darbo higienos taisykles ir jų laikytis.

Žmogaus organizme, kaip ir kitur gamtoje, visi procesai vyksta ritmiškai. Ritmiškos fiziologinės reakcijos leidžia organizmui pailsėti, panaudoti mažiausiai energijos kokiam nors veiksmui atlikti. Kai ritmas kasdien sutvirtinamas, susidaro sąlyginių refleksų visuma - dinaminis stereotipas. Jis padeda organizmui geriau pasiruošti darbui. Pavyzdžiui, prieš protinį darbą iš anksto padažnėja kvėpavimas, širdies plakimas, išsiplečia dirbančių organų kraujagyslės ir jie geriau aprūpinami deguonimi ir maisto medžiagomis. Tada įprastiniam darbui atlikti reikia mažiau energijos, mažiau nuvargstama. Todėl protinio darbo darbininkai turi gerai apgalvoti savo dienotvarkę ir jos laikytis.

Protinio darbo metu nervų ląstelės kas minutę suvartoja 40-50 ml deguonies. Tai sudaro beveik 1/6 dalį viso organizmo suvartojamo deguonies kiekio. Todėl labai svarbu, kad protinio darbo metu būtų pakankamai oro. Grynas oras yra puikus natūralus protinio darbo stimulatorius.

Dėmesį blaško triukšmas. Triukšmingoje aplinkoje mažėja protinio darbo produktyvumas, nes dalis smegenų energijos yra išsekvojama, stabdant pašalinių garsų patekimą į sąmonės suvokimo sferą. Todėl produktyviausias darbas būna tik visiškoje ramybėje. Svarbi yra akustinė disciplina įstaigoje: netrankyti durų, vaikščioti minkštais takais ar kilimais, duris apmušti garsą sugeriančiomis medžiagomis, užtaisyti durų ir langų plyšius.

Protiniam darbui svarbią reikšmę turi tinkamas darbo vietos apšvietimas, nes apie 90% visų žinių žmogus gauna regėjimo dėka. Kad nenuvargtų akys, reikia sėkti, kad knyga, brėžinys ar rašinys būtų statmenas regėjimo ašiai, 35-40 cm atstumu nuo akių. Kai pajuntama, kad tekstas ima mirgėti, patartina 1-2 minutes pailsėti. Tada geriau akis užmerkti arba pažiūrėti į tolį. Labai kenksminga akims skaitymas gulint, važiuojant arba esant blogam apšvietimui.

Darbo vieta turi būti gerai sutvarkyta. Stalas, kėdė turi būti gerų konstrukcijų, visi įrankiai, popierius, knygos turi būti taip išdėstyti, kad nereikėtų atlikti pašalinių judesių. Protinio darbo metu daugiausia sėdima. Nors ši poza patogiausia, bet gali sukelti nuovargį ar kitokias blygybes: stuburo iškrypimus, veninio kraujo susitvenkimą pilvo ertmės organuose, virškinimo sutrikimus, kvėpavimo pakenkimą. Sėdimas darbas vargins, jei nebus atramos nugarai, rankoms. Kėdės aukštis turi būti kelio sąnario lygyje, atrama pusiau apvalios formos, minkšta, elastinga, nugaros slankstelių aukštyje. Kojos sėdint turi būti sulenktos stačiu kampu per kelio sąnarį. Ta poza mažiausiai vargina raumenis. Rašomojo stalo aukštis turi būti toks, kad rankos gu-

lėtų laisvai ant jo, tiesiu kampu sulenktos per alkūnes.

Dirbant protinį darbą, dažniausiai mažai judama, todėl energijos išseikvojama mažiau, negu dirbant fizinį darbą. Neretai jau 40 metų žmonės nutunka.

Protinio darbo žmonės pripranta prie užkandų, saldumynų, pyrago, alkoholio. Kartais, smarkiai užsiėmę, jie ima nereguliariai maitintis. Dažnai tokie žmonės valgo tik ryte ir vakare. Netaisyklingas maitinimasis, per gausus maistas, piknaudžiavimas alkoholiu, aštrūs valgiai, raumenų veiklos susilpnėjimas labai greitai sukelia liguistą nutukimą. Nutukusiems sunku pasilenkti, lipti laiptais, kankina dusulys. Kvėpavimas būna paviršutinis, nelygus. Organizmas kenčia deguonies badą, pasunkėja širdies darbas, pilvo riebalai pakelia aukštesnį diafragmą.

Protinio darbo darbininko maistas turi turėti ne tik pakankamai kalorijų, bet svarbiausia - reikalingų organizmui maisto medžiagų: baltymų, riebalų, angliavandenių, vitaminų, druskų ir vandens.

Vaisiai ir daržovės yra pagrindiniai mineralinių medžiagų ir vitaminų šaltiniai. Po 50-60 metų vitaminų reikia 50-80% daugiau.

Dirbant protinį darbą, geriausias maitinimosi režimas yra valgyti 4 kartus per dieną. Vidutiniškai žmogui per dieną reikia 2-3 l maisto. Daržovės, turinčios daug ląstelienos, sudaro reikiamą maisto tūrį, padidina skrandžio sulčių išsiskyrimą ir pagerina maisto medžiagų virškinimą bei pasisavinimą.

Stiklinė arbatos ar kavos subrendusiam ir ypač pagyvenusiam žmogui suteikia žvalumo, pašalina nuovargį, padirgina centrinę nervų sistemą, sustiprina širdies darbą, pagerina inkstų, virškinimo funkcijas. Arbata turi ir vitaminų. Vienas arbatinis šaukštelis kavos į stiklinę vandens yra naudinga dozė, bet ją viršyti - kenksminga.

Dirbant protinį darbą, reikia periodiškai daryti trumpas pertraukas. Jų dažnumas priklauso nuo dėmesio įtempimo laipsnio, kuris reikalingas tam ar kitam darbui atlikti.

Yra nurodymų, kad protinio nuovargio galima išvengti, tarpais pakeičiant protinio darbo pobūdį.

Nuovargį padeda nugalėti miegas. Miegas apsaugo gyvybei svarbias ir labai jautrias nervų ląsteles, atkuria jų darbingumą. Giliai miegant, pailsi visi organai.

Geriausias laikas miegui yra nuo 11 val. v. iki 7 val. ryto. Tuo laiku rekomenduojama miegoti visiems.

Daugelis mano, kad rūkymas padidina darbingumą. Iš pirmo žvilgsnio taip ir atrodo, nes medžiagos, esančios tabake, išplečia smegenų kraujagysles, į kurias pritekėja daugiau kraujo. Tarytum "prašviesėja" galvoje. Tačiau tai laikinas ir labai trumpas darbingumo pakilimas. Netrukus kraujagyslės susitraukia, ir jų susitraukimas trunka kur kas ilgiau, negu išsiplėtimas. Sumažėjus smegenyse kraujo, sumažėja ir darbingumas.

Dar kenksmingesnis už tabaką yra alkoholis. Alkoholis silpnina atmintį, smegenų darbingumą, sukelia vidaus organų pakenkimus. Girtuokliai serga psichozėmis, gimdo nepilnaverčius vaikus, kuriuos prancūzai vadina "šeštadienio vakaronių vaikais". Alkoholikui būdinga silpna valia, melas, pagyrūniškumas.

Darbingumą galima išsaugoti iki žilos senatvės. Mokslo nustatyta, kad profesiniam darbingumui ir ilgaamžiškumui didelę reikšmę turi darbo ir buitės sąlygos, režimas, nuolatinis judėjimas, sistemingas fizinis apkrovimas, didelis darbinis aktyvumas.

(Iš straipsnio "Protinio darbo higiena" "Mokslas ir gyvenimas", 1972, Nr. 11)

GYVSDABRIS ŽUVYSE

Anglų mokslininkai nustatė, kad jūrinėse žuvyse esama padidinto gyvsidabrio kiekio. Pasirodė, kad šis reiškinys susijęs ne tik su pramonės įmonių užnuodytais nutekamaisiais vandenimis, bet, ir tai svarbiausia, - su povandeninių vulkanų išsiveržimais. Mat, išsiveržus povandeniniam vulkanui, į aplinką išsiskiria labai daug gyvsidabrio.

AMERIKOS LIETUVIŲ ŽODYNININKAS

(ANTANO LELIO 100-OSIOMS GIMIMO METINĖMS)

Kalbų mokslo literatūroje nepaskutinę vietą užima žodynai - abėcėliniai žodžių rinkiniai. Atskiros žodynų rūšys turi savo specialias paskirtis. Populiariausi ir gausiausi yra verčiamieji žodynai - tie, kuriuose vienos kurios kalbos žodžiai verčiami kitos ar kitų kalbų žodžiais. Pirmątokį lietuvių kalbos žodyną parengė ir 1629 m. Vilniuje išspausdino kun. K. Širvydas. Tai buvo lenkų-lotynų-lietuvių kalbų žodynas, pavadintas lotyniškai "Dictionarium trium linguarum" ir skirtas daugiausia anuometinio Vilniaus universiteto studentams. Vėlesni verčiamieji atitinkamų kalbų žodynai buvo rašomi ir leidžiami, atsižvelgiant į konkrečius visuomenės poreikius. Tad, sakysime, Rytų Prūsijoje vyravo žodynai, susiję su vokiečių kalba, Lietuvoje - su lenkų, rusų, latvių kalbomis. XIX a. antroje pusėje, prasidėjus masinei lietuvių emigracijai į Jungtines Amerikos Valstijas, prireikė anglų-lietuvių ir lietuvių-anglų kalbų žodynų. Pradžią šiam darbui padarė pirmojo Amerikos lietuvių laikraščio "Gazieta lietuviška" leidėjas ir redaktorius M. Tvauskas. 1875 m. Šamokine jis išspausdino žodyną - "Tlumočius, arba slovníkas angelckai-lietuviškas ir lietuviškai-angelckas". Panašius žodynėlius 1899-1900 m. paruošė kun. P. Saurusaitis, maždaug tuo pat metu Vaterburyje leidęs laikraštį "Bažnyčios tarnas". O didžiausias Amerikos lietuvių žodynininkas buvo Antanas Lelys.

Lelys gimė 1873 m. lapkričio 4 d. Skaistgirių km., Pušaloto vlsč., Panevėžio aps., vidutinių valstiečių šeimoje. Baigęs liaudies mokyklą, 1888-1894 m. mokėsi Mintaujos gimnazijoje. Čia su kitais įsteigė slaptą lietuvių moksleivių "Kūdikių" draugiją. Gimnazijos nebaigęs, 1895 m. emigravo į Jungtines Amerikos Valstijas. Iš pradžių dirbo žemės ūkyje, anglių kasyklose, bet netrukus perėjo į spaudos darbą, intensyviai ėmė mokytis anglų kalbos. Emi-

gracijoje Lelys pasivadino Laliu. 1896-1898 m. Šenandoryje jis redagavo socialistinės krypties savaitraštį "Pensilvanijos darbininkas", vėliau Baltimorėje - laisvamaniškus "Kardą", "Naują draugiją". 1900-1917 m. su pertrauka (1905-1908 m. buvo išvykęs studijuoti į Šveicariją) dirbo Čikagoje A. Olševskio leidžiamo laikraščio redakcijoje. A. Olševskiui pasitraukus nuo "Lietuvos", Lelys iki 1931 m. darbavosi "Naujienu" redakcijoje.

Dirbdamas pas A. Olševskį, Lelys ėmėsi ir žodyninko darbo. 1903 m. jis išleido "Lietuviškos ir angliškos kalbų žodyną", o 1905 m. - ir "Angliškos ir lietuviškos kalbų žodyną". Kad tai buvo didžiulis darbas, matyti iš jo apimties: abu žodynai turėjo per 1,200 puslapių. O kad jis buvo populiarus ir reikalingas, įtikinamai rodo keturi jo leidimai (paskutinis 1915 m.) Be šių žodynų Lelys sudarė dar "Lenkų-lietuvių kalbų žodyną", kurį 1912 m. Vilniuje išleido Zavadskio leidykla. Šio žodyno išėjo trys leidimai.

Šalia žurnalistinio ir žodyninko darbo Lelys reiškėsi ir kaip vertėjas. Dauguma jo vertimų liko "Lietuvos" ar "Naujienu" puslapiuose ir tik keletas jų buvo išleista atskirais leidiniais. Iš jų paminėtini šie: M. Gorkio "Pasakojimai" (1906), V. Garšino "Karės laukuose" (1906), R. Stivensono "Nakvynė" (1911), G. Hauptmano "Paskendęs varpas" (1917). Savo raštus spaudoje Lelys pasirašinėdavo kriptonomu A. L-is, slapyvardžiu L. Jūras.

1931 m. Lelys grįžo į Lietuvą. Čia jis atsisakė Amerikos pilietybės ir prasimanytos Lelio pavardės. Kapitalų jis neparsivežė. Turėdamas didelę žurnalisto patirtį, mokėdamas anglų, vokiečių, rusų, lenkų kalbas, jis tikėjosi pragyventi iš literatūrinio darbo, pirmiausia parengti ir išleisti naują lietuvių-anglų ir anglų-lietuvių žodyną laidą. Bet su tais žodynais Lelys ir

įklimpo. Jis juos pasiūlė išleisti Švietimo ministerijos Knygų leidimo komisijai. Ši pasižadėjo išleisti, jeigu specialistai pripažins, kad žodynai tinkamai paruošti. 1936 m. Lelys lietuvių-anglų kalbų žodyną pabai-gė ruošti ir rankraštį įteikė minėtai Ko-misijai. Specialistai pripažino, kad darbas atliktas pakankamai gerai. Su autoriumi buvo pasirašyta sutartis, bet su sąlyga: šis žodynas bus leidžiamas tada, jeigu iki 1940 m. liepos 1 d. bus paruoštas ir anglų-lietuvių kalbų žodyno rankraštis. Lelys vis-ką laiku padarė, tik, deja, nebeliko leidėjo: žlugus buržuaziniam režimui, Švietimo mi-nisterija buvo likviduota, o naujai sukurtai Valstybinei leidyklai rūpėjo kiti dalykai. Ir pirmaisiais pokario metais tarybinės leidyklos tokių didelių žodynų nesiėmė leis-

ti, nes anglų kalba mokyklose mažai kur buvo dėstoma, o kitų poreikių kaip ir nebu-vo. Vėliau Lelio rankraščiai nebeatitiko naujų sudarymo principų, o pasenęs ir pa-liejęs autorius mebeturėjo jėgų dar kartą imtis tokio didelio darbo. Dar gyvas būda-mas jis rankraščius perdavė Lietuvių kalbos ir literatūros institutui Vilniuje. Taip Lelio žodynai Lietuvoje ir liko neišleisti. Tačiau reikia manyti, kad jo milžiniškas darbas nenueis veltui: anksčiau ar vėliau juo pa-sinaudos nauji žodynininkai.

Lelys mirė 1960 m. vasario 17 d. Panevėžyje, bėbaigdamas devintą dešimtį metų. Jo palaikus priglaidė Panevėžio senamies-čio kapinės.

JONAS PETRONIS

Troškimas gyventi

Kodėl aš taip trokštu gyventi?
net šimto sau metų prašau!
Ką šimtas! Ir šimto man maža!
"Gyvent!" - sau į knygą rašau.

Kiek amžių ir metų praslinko -
o aš ir tada gyvenau!
kiek gyvių išnyko - ir žemės paviršius
sutrinka,
o aš vis esu ir būsiu - žinau!

Gyventi - tai dirbti, kovoti -
ir veržtis į priekį - aukštyn,
ir paslaptis žemės visas sužinoti
ir smerktis Visaton - gilyn.

Nebaido manęs, žinau, joks nebuvimas -
buvau praeity ir skrendu ateitin.
Aš klausiu tikrai, ar tas mano skridimas
atras kokią ribą - kažin?

Sakau: aš esu mūs epochos žmogus.
ar tokių kada buvo? ar bus jis toks vis?
Jam paklusta kalnai, jam paklusta dangus,
tik paklust jam nenori - širdis!

V. JOCAITIS

SIŪBUOJANTYS TILTAI

KOVŲ DEL TARYBŲ VALDZIOS VETERANAMS

Vaidenasi išblyškęs žaibas kruvinas
iš sukryžiuotų kardo ašmenų;
Žaizdų ir žygių dienos kupinos,
Nakties dangus raudonas nuo liepsnų.

Atrodo, tyliai vėl uždegsim laužus,
Ugnelė šiaušis vėjų pašilės...
Ir tartum mėlyni žalčiukai šliaužios
Vingiuoti dūmų kaspinai žolėj... .

Nusės plaukuos pavojų dulkės šiltos,
Kulka suzvims tartum širdies vagis.
Siūbuojantis, be galo ilgas tiltas
Piestu, man krintant, stosis prieš akis.

Ir būsiu daigas, žaibo sulankstytas,
Ir būsiu medžio išrauta šaknis...
Palatoj švis pabudęs baltas rytas,
Į veidą plieks saulėlydžio ugnis.

Kažkas atsiųs man laišką lignoninėn,
Mergaitės nuotrauka laiške spindės.
Pernakt sapnuosiu jūras ir žvaigždynus —
Liepsnos ryški ir didelė žvaigždė.

Kažkas draugams praneš džiaugsmingą žinią,
Kažkas užgydyt žaizdą paskubės.
Ir viską gaubs žvaigždėtoji mėlynė
Tartum žarijų prikrėsta duobė.

Rokiškis

DANAS KAIRYS

Atkaklusis prietarų sklaidytojas

A. Metelionio 85-sioms metinėms

JONAS SAKALAIŠKAS

JAV lietuvių pažangiosios minties istorijoje Antanui Metelionui neabejotinai priklauso garbinga vieta. Jis reiškėsi daugiausia kaip ateistas. Tą jo veiklą teigiamai vertino Rojus Mizara, parašęs jo raštų dvitomiui įžangą,¹ kurioje, be kita ko, pastebėjo, jog A. Metelionis liko ištikimas savo įsitikinimams ir po antrojo pasaulinio karo, tai yra tada, kai JAV "valstybės mašinėrija, kai visa komercinė spauda, radijas, televizija be paliovos rėkia už religiją, - tikėkit bile dievui, tik tikėkit!", kai daugelis tos rūšies laisvamanių visiškai sukluo, eina pavėjui, žemai lenkdamį galvas prieš dievą Jehovą ir dievą Dolerį."² Rašytojas Jonas Šimkus ketino ir Tarybų Lietuvoje išleisti A. Metelionio ateistinių straipsnių rinkinį.³ "Metelionį aš gerbiu, - rašė jis laiške A. Petrikai 1964 m., - nes tai buvo žmogus iš darbininkų ir labai atkaklus ateistas".⁴ 1973 m. liepos 12 suėjo 85 metai nuo A. Metelionio gimimo. Tai patogi proga prisiminti veiklų ateistą, pagnagrinti jo darbus.

Paliūnų kaimas netoli Seirijų (Lazdijų raj.) - A. Metelionio gimtinė. Čia jis augo gausioje valstiečio šeimoje, iš čia septyniolikmetis (1905 m.) išvyko į JAV. Amerikoje 18 metų dirbo anglies kasyklose, kuri laiką taisė laikrodžius, galiausiai darbavosi automobilių pramonėje, kol išėjo į pensiją. Prieš pirmąjį pasaulinį karą A. Metelionis mokėsi vakarinėje Valparaiso (Indianos valstija) mokykloje, visą gyvenimą daug skaitė, lavinosi savarankiškai, pats rašė ir paskelbė daugybę antireliginių straipsnių "Lietuvoje", "Keleivyje", "Kovoje", "Naujienose", o ypač "Laisvėje", "Šviesoje" ir "Vilnyje". 1935 m. išėjo A. Metelionio brošiūra "Krikščionybė ir ką ji davė dar-

bininkams", 1941 m. "Pekla, kur ji, kam ir dėl ko?"⁵ Daugiausia jo raštų telpa rinktinių straipsnių dvitomyje "Apie dievus ir žmones", išleistame "Laisvės" 1955-1959 m.

A. Metelionio ateistinė veikla reiškėsi tokiu periodu JAV lietuvių istorijoje, kai dar tebebuvo ryškios buržuazinio ateizmo, susiformavusio XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje, tradicijos ir kai JAV, besivystant imperializmui, išaugus revoliuciniam darbo žmonių judėjimui, vis labiau plito marksizmo-leninizmo idėjos ir marksistinis ateizmas. Kurį ateizmo formą atstovauja A. Metelionis? Į tai atsakyti nėra paprasta, nes jis nebuvo nuoseklus, be to, jo ateistinėje veikloje reiškiasi prieštaravimas tarp jo socialinių interesų, jo ateizmo subjektyviosios paskirties ir nepakankamai nuoseklios autoriaus teorinės pozicijos.

Marksistinis ateizmas nuo buržuazinio skiriasi pirmiausia tuo, kad jų pasekėjai remiasi skirtingomis materializmo formomis, juose skirtingai suvokiama religijos kilmė, esmė, vieta kitų sąmonės formų tarpe ir jos socialinis vaidmuo.

Kaip šiuos klausimus traktuoja A. Metelionis? Kad jis remiasi materializmu nėra jokios abejonės. Pasaulis jam "yra materialinis (materialus - J. S.), begalinis ir amžinas", "materijos tvėrti nereikėjo".⁶ Materija ir judėjimas neatskiriama.⁷ Mąstymas, sąmonė jam yra materijos produktai. "Galima įsivaizduoti kūną be proto, bet niekad negalima įsivaizduoti protą be kūno".⁸ A. Metelionis daug rašo apie gamtos ir visuomenės reiškinių vystymąsi, tačiau jo vystymosi supratimas nėra dialektinis. Jis, kaip tai būdinga metafiziniams materialistams, tekalba tik apie kiekybinius

pasikeitimus gamtoje: "Visatoje vyksta amžinas ratsūkis, judėjimas, keitimasis",⁹ - sako jis, - bet niekur nekalba apie kokybinių pasikeitimų mechanizmą ir, aplamai, nesiremia materialistinės dialektikos dėsniais.

A. Metelionis, kritikuodamas religiją, nesiekia jos patobulinti, kaip tai darė kai kurie buržuaziniai ateistai, jam "nėra tokio daikto kaip gera religija".¹⁰ Visų religijų esmė viena "pavergti darbininkų protą turčių naudai".¹¹ Religijos skiriasi tik savo forma. "Ką katalikas tikisi atsiekti bambėjimu bereikšmių žodžių, tą patį Borneosalos gyventojas kratymu savo pilvo".¹² Tačiau religijos kilmę A. Metelionis aiškina iš ikinarksinio materializmo pozicijų. - "Religijų pamatai - dvasiškių primokinimas, o pačių žmonių nežinojimas, prietarai ir baimė".¹³ Nusakydamas dievo idėjos kilmę, jis rašė: "Visi dievai buvo sutverti tamsaus žmogaus proto, kuris ieškojo atsakymo į jam nesuprantamus gamtoje apsirėškimus".¹⁴ Čia nesuprantama, jog šalis žmogaus bejėgiškumo kovoje su gamta, religijos priežastimi, V. Lenino žodžiais, yra ir išnaudojamųjų klasių bejėgiškumas kovoje su išnaudotojais,¹⁵ ignoruojama faktas, jog net religija, "net migloti vaizdiniai žmonių smegenyse, ir tie yra jų materialinio gyvenimo būtini produktai".¹⁶ Neatsitiktinai minėtas A. Metelionio pažiūras į religijos atsiradimą "Priekalas" dar 1934 m. kritikavo kaip "laisvamaniško, o ne proletarinio bedievio pažiūras".¹⁷ Tenka pastebėti, kad ir 1955 m. išėjusiame raštų tome A. Metelionio pažiūros šiuo klausimu liko nepakitusios.

Daug dėmesio A. Metelionis skyrė krikščionybės analizei. Krikščionybę jis supranta istoriškai kintančią, atsiradusią ankstesnių religijų pagrindu.¹⁸ Sutikdamas, kad krikščionybė kilo kaip engiamųjų religija, akcentuoja, jog ji nuo to laiko, kai "savo pusėn gavo Konstantiną Didįjį (. . .) buvo ir šiandien tebėra religija karalių, didžturčių ir ponų".¹⁹

Ypač daug vietos A. Metelionio raštuose skiriama religijos socialiniam vaidmeniui nušviesti arba, kaip rašė R. Mizara "kiau-

simui, kas iš religijos naudojasi".²⁰ Kaip jau matėme, svarbiausia religijos funkcija antagonistinėje visuomenėje A. Metelionis laiko bažnyčios siekimą "pavergti darbininkų protą turčių naudai".²¹ Šią mintį jis varijuoja, nagrinėdamas įvairias religijos dogmas. Antai, atmesdamas pragaro vaizdinį, brošiūroje "Pekla, kur ji, kam ir dėl ko" rašė: "Šitas krikščioniškas kapitalistinis pasaulis yra tokia baisi pekla, vientelis realus darbo žmonių pragaras, o "krikščionybė palaiko šią žiaurią kapitalistinę sistemą".²² Krikščionybės socialinis vaidmuo atskleidžiamas ir ten, kur nagrinėjamas moralės ir religijos santykis. "Religija ne tik nesulaiko žmonių nuo blogybių, - rašė A. Metelionis, - bet labai dažnai yra įrankis, kuris duoda palaiminimą didžiausiems nusikaltimams."²³ Krikščioniška išpažintis vaidina demoralizuojantį vaidmenį, moko apgaulės", . . . jeigu ji reikštų doros kėlimą, tai tokiose katalikų šalyse, kaip Ispanija, Airija ir kitos, dora turėtų būti aukščiausiame laipsnyje. Bet taip nėra. . . ,²⁴ - argumentavo mūsų autorius, nors giliau ir neparodė dorovės priklausomumo nuo visuomeninės būties.

A. Metelionis griežtai atmetė nuomonę tų autorių, kurie krikščionių bažnyčią laikė kovotoju (už socialinę pažangą kritikavo V. Braunslovo) VV. R. Brovnslov) knyga "Slavery and Serfdom in Europe" ("Vergovė ir baudžiava Europoje"), kur buvo teigiama, jog krikščionybė likvidavusi vergovę.²⁵

Reikšminga yra A. Metelionio pateikta kryžiuočių žiaurumų, bažnyčios, kaip kultūros stabdžio Lietuvoje kritika, tačiau nesugebėjimas materialistiškai analizuoti visuomenės raidą, trukdė jam moksliskai suvokti krikščionybės kelią į Lietuvą. Jis nesuprato krikščionybės atsiradimo Lietuvoje istorinio neišvengiamumo, nesuprato, jog krikščionybė buvo viduramžių Europos feodalinė ideologija, o Lietuvoje tuo metu jau buvo feodalinis gamybos būdas. Todėl jis idealizavo ikikrikščionišką Lietuvą. "Pirm krikšto lietuviai buvo laisvi, drąsūs ir kovingi", - rašė jis, tarytum "savi" feodalai nebūtų buvę išnaudotojai.

Pratęsdamas JAV lietuvių ateistams būdingą tradiciją, A. Metelionis daug vietos skyrė Lietuvos katalikų bažnyčios ryšiams su reakciniais režimais demaskuoti, kandžiu žodžiu plakė prelado Antanavičiaus, kan. K. Olšausko, vysk. Karevičiaus ir kitų bažnyčios šulų padlaižiovimą carizmui, kaiserinei Vokietijai ir fašistams, smerkė reakcinę Vatikano politiką, Pijų XI vadino demokratijos ir laisvės priešu, rodė Vatikano bendradarbiavimą su Musolinio, Franko, Hitlerio diktatūromis, palaikė II pasaulinio karo išvakarėse komunistų propaguojamą bendrą liaudies frontą prieš fašistus, naujo karo pavojų. Tačiau, skirtingai nuo "Laisvės" ir "Vilnies" redakcijų, kurios fašizmo pavojaus akivaizdoje, siekdamos į tą frontą įtraukti ir katalikus darbo žmones, religijos kritikos nekėlė į pirmą planą, A. Metelionis reikalavo nesilpninti atalatinės veiklos.²⁶

Paskutiniaisiais gyvenimo metais A. Metelionis daug rašė gyvybės ir mirties klausimu. Gyvybė jam yra kilusi "iš negyvos, neorganinės medžiagos"²⁷, žmogus "išsi-vystęs iš senovinės gyvūnijos"²⁸, o mirtis neišvengiama ir būtina, "jos rūpesčiais ir baime ne tik neprašalini, bet pagreitinai"²⁹. Pagyvenusiems žmonėms jis aiškino: "Mes pažangūs seniai, paliuosavę savo protus nuo religinių prietarų, gyvenome kultūringą ir naudingą gyvenimą, ir galime pasidžiaugti, o ne dėl to liūdėti. Mes buvome pirmieji, kurie stojome į unijas, reikalavome, streikavome ir kovojome už savo ir visų darbininkų būvio pagerinimą. Ačiū tam Amerikos darbininkai yra daugką laimėję"³⁰, todėl "Asmenys, kurie buvo laisvi nuo religijos prietarų, kurie kovojo su tamsa, kunigija, tai jiems mirus, jie turi būti tinkamai pagerbti, pašarvoti ir palaidoti laisvai kaipo kultūringi žmonės".³¹ A. Metelionis teisingai manė, jog ateisto mirtis ir laidotuvės turi tarnauti ateizmo propagandai, o ne religinių prietarų žadinimui.

Būdamas aktyvus laisvamanis, A. Metelionis paliko vertingų pastabų, liečiančių JAV lietuvių materialistinės minties istoriją, bandė vertinti savo bendražygių laisva-

manių H. Jagmino, A. Graičiūno, M. Mockaus veiklą, rašė apie JAV lietuvių laisvamanių organizacijas. Džiaugdamasis darbo žmonių ateizacija, A. Metelionis, skirtingai nuo kai kurių kitų laisvamanių, sekularizaciją aiškino ne vien kultūriniu švietimu, bet ir politinio lavinimo darbo, darbo žmonių organizuotumo augimo rezultatu.³² Vienok kova prieš religiją jam buvo svarbiausia priemonė socialiniam darbo žmonių išsivadavimui iš kapitalistinio engimo. Jam vis atrodė, kad ir Tarybų Lietuvoje dvasininkija turi per daug laisvių, laiškuose K. Vairui-Račkauskui ir kitiems asmenims ragino Lietuvos ateistus būti karingesniais, nesuprasdamas, jog socialistinėje visuomenėje ne skubiais administraciniais veiksmais, o pačia socializmo statybos praktika ir kantriu masių švietimu įveikiama religija.

Taigi, panagrinėję A. Metelionio ateistinių palikimą, matome, kad daugeliu klausimų, jis nenuėjo toliau ikimarksinio materializmo ir ateizmo, tik bekompromisinis reakcinio religijos ir bažnyčios vaidmens antagonistinėje visuomenėje kelimas priartina jį prie marksistinio ateizmo. A. Metelionis gerokai nutolo nuo J. Šliūpo V. Demskio, atsisakydamas tobulinti religiją, bet nepriėjo iki marksistinio religijos kilmės, esmės, jos įveikimo kelių suvokimo, būdingo jo bendraamžių A. Bimbos, R. Mizaros, A. Petrikos, L. Prūseikos ateistinėms pažiūroms.

Kaip atsitiko, kad A. Metelionis, artimai susijęs su darbininkų klase, ėjęs su Kapsuku prieš Grigaičio menševikinį socializmą, kovojęs prieš fašizmą, pritaręs Tarybų valdžiai Lietuvoje (1959 m. lankėsi Lietuvoje kaip turistas) liko, kaip pats kad sakėsi, "šliūpinis-dembskinis laisvamanis".³³

Matyt, A. Metelioniui didelės įtakos bus padarę buržuazinio JAV lietuvių ateizmo atstovai, aptarnavę daugiausia smulkiosios buržuazijos interesus, be to, jam trūko sisteminio teorinio pasirengimo.

Aistringi A. Metelionio ateistiniai straipsniai ir knygos, kad ir pažymėti minėtų ribotumų, padėjo atitraukti tūkstančius tautiečių užsienyje nuo klerikalizmo, ragino

juos būti "laisvamaniais, nepamirštančiais ir darbininkų reikalų".³⁴ Tuo jis brangus ir mums, Tarybų Lietuvos darbo žmonėms.

1.) A. Metelionis. Apie dievus ir žmones, Niujorkas, It., 1955, II t., 1959.

2.) R. Mizara, Apie autorių ir jo raštus, - A. Metelionis, Apie dievus ir žmones, t. 1, p. 11.

3.) PA, F, 15808, Ap. 2, b. 9, 1.49.

4.) Ten pat, 1.50.

5.) Krikščionybė ir ką ji davė darbininkams. Parašė A. Metelionis, išleido "Laisvė", 1935.

Pekla, kur ji, kam ir dėl ko? Su peklos žemėlapiu. Parašė A. Metelionis, South Boston, Mass., spauda "Keleivio", 1941.

6.) "Vilnis", 1957 gegužės 28 d.

7.) Apie dievus ir žmones, t. I, p. 31.

8.) Apie dievus ir žmones, t. 1, p. 39; 130; "Vilnis", 1957 m. gegužės 18, Nr. 117.

9.) Apie dievus ir žmones, t. 1, p. 55.

10.) Ten pat, p. 107.

11.) "Šviesa", 1937, Nr. 1, p. 13.

12.) Ten pat, 1934, Nr. 2, p. 17.

13.) "Šviesa", 1934, Nr. 2, p. 17.

14.) "Priekalas", 1934, Nr. 8, p. 503.

15.) V. Leninas, Raštai, t. 10, p. 64.

16.) K. Marksas ir F. Engelsas. Apie religiją, V., 1958, p. 60.

17.) "Priekalas", 1934, Nr. 8, p. 503.

18.) "Vilnis", 1940 gruodžio 24.

19.) Apie dievus ir žmones, t. I, p. 101.

20.) Apie dievus ir žmones, t. I, p. 9.

21.) Pekla. . . , p. 60.

22.) Apie dievus ir žmones, t. I, p. 33.

23.) Ten pat, t. 2, p. 90.

24.) Ten pat, t. I, p. 82.

25.) Apie dievus ir žmones, t. 2, p. 227.

26.) Ten pat., t. 2, p. 221.

27.) Apie dievus ir žmones, t. I, p. 57.

28.) Ten pat,

29.) "Vilnis", 1957 gegužės 18.

30.) Ten pat.

31.) "Vilnis", 1959 kovo 27.

32.) "Vilnis", 1967 gruodžio 21.

33.) "Gimtasis kraštas", 1968 liepos 11.

34.) "Vilnis", 1967 gruodžio 21.

Novelė

RUGPIUČIO DANGUJE

E. Mikulėnaitė

Dabar anksti sutemsta, šaltas lietus beldžiasi kasnakt į langus, ir sunku net patikėti, kad prieš porą mėnesių Aurelija ėjo į ežerą skalauti skalbinių. Buvo taip šilta, giedra, taip švelniai gaudė paskutiniai vasaros garsai, kad ir pati ji pasijuto nupiešta akvarele šviesiame paveiksle, kur debesėliai, horizonto nupiauti, ramiai stovėjo pakraščiais tarsi sargyboje, opaukščių spiečius dar tebesiūbavo erdvėje, atitrūkęs nuo tuščių laukų ir medžių.

Ji nešė sunkius kibirus ir buvo jau gero-kai įsiveikusi, nuo ryto skalbdama, tačiau dienos gražumas, skaidūs spinduliai, gili ramybė žadino jėgas, gaivino sielą, užlieda-

ma visą kūną nuostabia harmonija. Ji nieko negalvojo, bet visa esybe jautė, kad atostogos pasibaigė ir šita paskutinės dienos melancholija - tik pats reikalingiausias lašas kupinoje taurėje. Ji ėjo palengva, tarsi bijodama išlieti savo laimę, ir girdėjo, kaip tuščiuose laukuose aidė jos žingsniai.

Užkopusi ant specialiai skalavimui įrengto liepto, Aurelija pastatė kibirus, ištraukė gniūžtę ir norėjo mesti vandenin. Bet staiga stabtelėjo, netikėtai ir keistai pamačiusi save. Šviesiame, giliame rugpiučio danguje. Pačioje ežero gelmėje švietė saulė, po debesėlius nardė žuvis, o jos atvaizdas vir-

pėjo virš to visko lyg voratinklis, nematomų vandens srovių pajudintas. Be išraiškos, be akių šilumos ir kūno gracijos. Ji metė skalbinius ant savo atvaizdo ir ėmė teliūkuoti, gindama putotas, drumzlinas bangas. Ji dirbo atkakliai ir stropiai, nepakeldama galvos, nes viskas turi būti ne tik išskalauta, bet ir išdžiovinta, kol saulės neužstojo kranto medžiai - diena jau nebeilga. Vanduo tik tyško, rankos ėmė net virpėti nuo grėžimo, nugara įskaudo. Tikrai šiandieną bus daug nuveikta - motina visą žiemą galės ramiai laukti svečių ir guldyti juos ant švarių, vasara kvepiančių paklodžių.

Ir šiaipjau darbas kelia nuotaiką, suteikia prasmę, stiprina ryšius su gamta ir taip toliau.

Ji viską greit išdžiaustė ant žolės, nusi-metė suknelę, išsimaudė ir atsigulė prieš saulę šalia skalbinių. Kūną maloniai maudė, saulė švelniai glamonėjo. Ji užsnūdo. Sapnavo, kad ant skalbinių krūvos kopėčio-mis užlipo žiogas ir pradėjo groti smuiku kaip žmogus. Ji ėmė juoktis ir pabudo. Greit pašoko, apsidairė. Medžiai jau beveik užklojo saulę šakomis. Apčiupinėjo skalbi-nius: beveik sausi - laikas kočiot. Su-rinko, sudėliojo, jau norėjo imti ant pečių, bet staiga apsisuko ir nuėjo ant lieptelio. Stovėjo ir žiūrėjo lyg į saulę gelmėje, lyg į medžius, viršūnėm sukištus į vandenį, lyg į žuvis ir debesis. Paskui pasilenkė ir ėmė vėl žiūrėti į save. Jai pasirodė, kad dabar, čionai, kur susijungia dvi bedugnės, ji gali pamatyti ne tik savo virpantį šešėlį, o ir savo ateitį. Ji lenkėsi vis žemiau ir žemiau, matė judančias žoles, aptriususias nulūžusių medžių šakas ir juodą baugią tamsą, virš kurios virpėjo jos blankus paveikslas.

Paskui, kai atsitraukia, vėl mato žuvis, nardančias po debesėlius, saulę ir medžių vainikus pakraščiuose. Tyla. Ramybė. Niekas nejuda, niekas nesikeičia. Bet Aurelija vis žiūri, ją apima liūdnumas, jos pasaulis jai atrodo tuščias, riedantis tik į pakalnę.

Ji taip stovėjo ant tiltelio, kupina pasaulio sielvarto, ir staiga pastebėjo, kad gelmėje kažkas dedasi. Kažkas pastūmė debesiuką,

o tas - kitą, ir pradėjo kunkuliuoti, stumdytis, maišytis. Aurelija žiūrėjo, neatplėšdama akių. Ji sekė šitą kunkuliavimą ir nesuprato, ar vanduo čia juda, ar dangus. O gal jai tik akyse rodosi?

Ji aiškiai mato, kaip tolydžio kyla ta pati figūra - rangosi, nyksta, vėl įgauna kontūrus ir pagaliau. . . Ji aikteli. Prieš ją ant balto žirgo sėdi baltas princas. . . Lenkiasi. . . Išnyksta. Ji žiūri, laukia - ji atsi-klaupė ant kelių, kad geriau matytų. Nieko. Balti kamuoliai skirstosi į pakraščius, kur buvę, ir gelmėje nebėra saulės - ji pasislėpė už medžių. Tik aptemusi mėlynė. Vis gilyn, tirštyn.

Aurelija atsikelia, užsideda ant pečių skalbinius ir kiūtina namo. Jau dvelkia vakaro vėsa, nuo ežero netrukus pakils rūkas. . . Ji mina pradedančią džiūti žolę, užčiuopia kojų pirštais per anksti nukritusius lapus, pasuka tyčia per rugieną. Parėjusi ilgai žiūri į veidrodį.

Motina viską iškočioja (Aurelija taip ir neišmoks!), sudėsto į lentynas ir nueina virti vakarienės. Pavalgiusios rengiasi gulti - ryt anksti važiuoti. Ir mama tuoj užmiega.

Aurelija užsimeta ant pečių švarką ir išeina į sodelį. Naktis tokia šviesi, taip spindi žvaigždės, kad nereikia net galvos pakelti. Aurelija žvilgsniu klajoja po beribį skliautą. Mato, kaip žvaigždės mirga ir užgęsta. Kaip jos krinta, perskrosdamos kupiną padangę. Ir nieks nuo to nepasikeičia - milijonų milijonai šviečia vistose pačiose vietose, vis tuo pačiu lediniu spindesiu.

Ji nesiryžta grįžti į lovą, ji pati nežino, ko čia stovi, bet akys pačios klaidžioja nuo žvaigždės prie žvaigždės, kažko ieškomamos ir negalėdamos atrasti.

MIKROELEKTRONIKA

Japonų firma „Tosiba“ gamina mažiausią pasaulyje elektrinį skustuvą. Jis šratinuko dydžio. Sausų baterijų pakanka skustis tris savaites. Tokį skustuvą patogiu naudoti. Juo galima nusiskusti net vykstant į darbą, jei namuose ne-užteko laiko.

Siemet LLD Centro Komiteto pirmininkei Katrinai Petrikienei sukako 80 metų amžiaus. Šia proga nuoširdžiausiai ją sveikiname mes ir visi jos artimieji, draugai ir bičiuliai šioje šalyje ir Tarybų Lietuvoje.

Kad plačiau apibūdinti jubiliatės, kaipo veikėjos ir drąsios kovotojos, garbingai nueitą ilgą gyvenimo kelią, kiek sutrumpinę, žemiau perspausdiname iš žurnalo "Kultūros Barai" (1973 m., 11 num.) straipsnį apie ją.

“Padariau,

kiek pajėgiau . . .”

Katrinės Petrikienės gimimo 80-osioms metinėms

LORETA VIKULOVAITĖ

Daugiausia laiko, energijos ir sielos K. Petrikienė atidavė darbu Amerikos lietuvių moterų organizacijose. Pradėjusi vadovauti Lietuvių Moterų Progresyvio Susivienijimo (LMPS) New Yorko pirmajai kuopai, kelerius metus ji triūsė, gausindama jos gretas ir aktyvindama narių veiklą. Be to, daug jėgų reikalavo ir to Susivienijimo sekretorės pareigos. 1916 m. K. Petrikienei prisideda nauji rūpesčiai: V. Kapsuko raginama, ji apsiima kuri laiką redaguoti LMPS pradėtą leisti žurnalą "Moterų Balsas". Aplinkybės taip susiklostė, kad Katriona Petrikiene liko "Moterų balso" redaktore iki 1918 metų. Vadinas, jai teko minti taką - pirmąjį redaguoti pirmąjį Amerikos lietuvių moterų pažangų žurnalą.

O laikai buvo labai neramūs. Europoje siautė pasaulinis karas. Jo alsavimas pasiekė ir Ameriką. 1917 metais JAV stoja į karą. Rusijoje įvyksta Didžioji Spalio Socialistinė revoliucija. Amerikos lietuvių moterų vadovės - M. J. Šukienė ir K. Petri-

kiene važinėja į lietuvių kolonijas, pasakoja moterims apie tikrąjį karo pobūdį, įvykius Rusijoje. Tokios pažangios pozicijos laikėsi ir K. Petrikienės redaguojamas žurnalas. Jame ji pradėjo publicistės kelią, nuo to laiko neišleisdama plunksnos iš rankų.

Sunkiomis sąlygomis žengė pirmuosius žingsnius "Moterų Balsas", brendo ir stiprėjo Lietuvių Moterų Progresyvus Susivienijimas, kurio žymia vadove išaugo Katriona Petrikiene.

Ir vėliau - visus tuos šešiasdešimt metų - ji kuo aktyviausiai dalyvauja pažangiosiose moterų draugijose, įvairiausiuose jų renginiuose ir akcijose, darbuodamasi gyvu žodžiu ir plunksna.

Daugelis Amerikos lietuvių moterų vadina Katriną Petrikiene žmogumi, padėjusiu joms suprasti savąją vertę, žmogiškas moterų ir klasines darbininkių pareigas. Didesniąją publicistikos dalį ji taip pat skyrė moterų reikalams nušviesti, daug rašydama

emancipacijos, klasinio sąmoningumo temomis.

Atrodytų, jau vien visuomeninės veiklos moterų judėjime pakaktų, kad K. Petrikiene dešimtmečiai, metai, dienos būtų kupinos rūpesčių ir darbų. Bet ji toks žmogus, kad negali neiti ten, kur kviečia gyvas reikalas, negali atsisakyti įpareigojimo, jeigu jai skirtas, negali gyventi be rūpesčio, jeigu jis liečia kitus, visą pažangųjį judėjimą. Stebinte stebina šios moters energija, mokėjimas visur suspėti ir visur darbą dirbti. Daug kartų K. Petrikienei teko vienu laiku darbuotis įvairiose visuomeninėse ir kultūrinėse organizacijose. Štai, 1929 m. ji buvo "Darbininkų balso" redaktorė, LMPŠ sekretorė, Lietuvių Literatūros Draugijos (LLD) Centro Komiteto narė, nekalbant jau apie kitus įpareigojimus ir darbus. Nuo senų laikų, nuo pat jaunystės metų Amerikoje, įprasta matyti K. Petrikiene visur, kur reikalingas tvirtas žodis, ryžtingas veiksmas, aštri plunksna. Ji dalyvauja susirinkimuose ir demonstracijose remti buržuazinės Lietuvos politiniams kaliniams. Ji renka aukas kovojančios Ispanijos žmonėms. K. Petrikiene važinėja po lietuvių kolonijas ir ragina kovoti prieš fašizmą ir karą. Antrojo pasaulinio karo metu (1944 m.), įkūrus Pagalbos teikimo Lietuvai komitetą, tarp jo aktyvių narių matome ir K. Petrikiene.

Ant šios ryžtingos moters pečių gula ir sunkūs asmeniniai bei visuomeniniai išbandymai. Po Antrojo pasaulinio karo, įsisiautėjus makartizmo reakcijai, užpuolamos JAV lietuvių pažangios organizacijos. 1953 m. į nelojalių draugijų sąrašą įtraukiama ir Lietuvių literatūros draugija. K. Petrikiene ir kiti stoja kovon prieš neteisėtus valdžios kėslus ir persekiojimus. "Vienintelė išėitis buvo - eiti į teismą, - prisimena K. Petrikiene. - Pirmąją bylą prokuroras laimėjo. Nutarėme eiti iki Aukščiausio teismo. Bylos nagrinėjimo išvakarėse prokuroras atšaukė visus kaltinimus. Mes laimėjome!" Ketverių metų kova sutilpo į keletą K. Petrikiene parašytų eilučių. O juk kokios reikėjo ištvermės, kiek nervų ir drąsos ryžtis tokiam žygiui!

1958 m. Katriną Petrikiene pradėjo vadovauti Lietuvių literatūros draugijai. Tuo metu jai buvo jau šešiasdešimt penkeri. Sunkus ir atsakingas darbas jos laukė. Draugija laimėjo bylą, tačiau suaktyvinti jos veiklą reikėjo didelių pastangų, energijos, pasiaukojimo. Ir štai jau penkiolikti metai LLD priešakyje, jos pirmininkės pareigose, stovi ši ištverminga veikėja, pažangiojo revoliucinio judėjimo veteranė.

O gimtąjį kraštą, paliktą 1910 metais, K. Petrikiene aplankė tik 1959-aisiais. Paskui viešėjo giminėje dar kartą. Grįžusi į JAV, ji gyvu ir spaudos žodžiu pasakojo apie Tarybų Lietuvos gyvenimą.

. . . Šiuo metu K. Petrikiene gyvena toli nuo triukšmingojo Niujorko, ramioje, tylioje gyvenvietėje. Bet nerami, energinga ir veikli tebėra jos prigimtis. Be darbo ir veiklos ji nemoka gyventi, paprasčiausiai kitaip neišsivaizduoja savo gyvenimo. "Pardariau, - rašo ji, - kiek pajėgiau". K. Petrikiene darbai pelnė jai JAV pažangiųjų lietuvių ir Tarybų Lietuvos žmonių pagarbą.

PRANAS RAŠČIUS

Lopšinė paparčiui

Oi, papartėli, paparti,
vėjai lediniai užauna. . .
Nori tave jie išbarti,
trokšta sušaldyt vidužiemį.

Bet tavo broliai karpytieji
dar rudenėli ankstų,
pirmąją šalną išvydę,
skėčiais šiltais apdangstė.

Kad joks žvėris neužsoktų,
iki pavasario žalio
samanų guoly miegok tu,
gležnas paparčio diegeli. . .

Kad pamatytum nukaltę
atšvaitę laužo pažįstamą
ir laimės žiedu mergaitėi
Naktį Joninių pražystumei.